

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Translation from the field of humanities with a
commentary**

Monika Hošťálková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra anglického jazyka a literatury

Studijní program Filologie

Studijní obor Cizí jazyky pro komerční praxi

Kombinace angličtina – němčina

Bakalářská práce

**Translation from the field of humanities with a
commentary**

Monika Hošťálková

Vedoucí práce:

PhDr. Eva Raisová

Katedra anglického jazyka a literatury

Fakulta filozofická Západočeské university v Plzni

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2020

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce *PhDr. Evě Raisové* za odborné vedení práce, poskytování rad, online konzultací a za velkou trpělivost.

TABLE OF CONTENTS

1	Introduction	1
2	Theoretical part.....	2
2.1	Translation – definition.....	2
2.2	Three phases of translation	3
2.3	Process of translating	5
2.4	Methods of translation	6
2.5	Functional styles	8
3	Practical part.....	13
4	Commentary	28
4.1	Macroanalysis	28
4.2	Microanalysis.....	31
5	Glossary.....	37
6	Conclusion.....	45
7	Endnotes	46
8	Bibliography	49
8.1	Printed sources	49
8.2	Internet sources	49
8.3	Source of original text.....	50
9	Abstract.....	51
10	Resumé	52
11	Appendices	53

1 INTRODUCTION

The aim of this Bachelor's thesis is to translate selected text from the field of humanities. Translated text comes from the chosen book which deals with Egypt (the mindset of its people and culture). This thesis provides a commentary (macro and micro approach) and glossary related to the text.

The work contains four main parts: Theoretical part, Practical part, Commentary and Glossary.

The objective of the Theoretical part is to clarify the concept of translation. Translation phases, process, definition and methods are explained. It also includes the functional styles: Administrative Style, Style of Science and Technology, Journalistic Style, Publicistic Style and Artistic Style. The vast majority of information dealing with the functional styles are based on the book by Dagmar Knittlová.

The Practical part presents the Czech translation. The translated text is an excerpt from the selected book. The first chosen chapter introduces the Egyptians and the second one describes the culture and the worshipping in ancient Egypt, this chapter is subsequently divided into subtitles.

The Commentary consists of two parts. The first one is dedicated to the macroanalysis. In other words, it studies the source text (the original text), its author, style, topic, etc. The following part called microanalysis aims at the target text (the translated text), it provides issues during the translation and shows author's resolutions with an explanation.

The forth part is called Glossary. It includes the vocabulary from the field of humanities, primarily the words connected with the Egyptian culture. Selected words come from the source text and show the main vocabulary of this topic. They also cause the difficulty in understanding of the source text.

Technical terms from the source text were verified according to the Czech book dealing with the same topic.

The thesis contains the Endnotes, Bibliography, Abstract, Resumé and Appendices.

2 THEORETICAL PART

2.1 Translation – definition

Translation is the process of changing from an original text (ST – the source text) with an original language (SL – the source language) into a new text (TT – the target text) with another language (TL – the target language). During this process, the structure together with the main idea ought to remain the same as in the source text. [1]

The Russian structuralist Roman Jakobson distinguishes three types of translation:

- **Intralingual translating** (‘rewording’) – this type is used for interpretation in the same language with a purpose to make it more comprehensible (e.g. – old vs. current language)
- **Interlingual translation** (‘translation proper’) – it refers to the definition of the translation
- **Intersemiotic translation** (‘transmutation’) – it is the translation of a written text into a film, series, music, etc. [2]

The knowledge of the source language, target language and content of the source text (e. g. the culture, facts, topic, author’s characteristics way of writing) is required for the process of translation. [3] Translators face an issue of choosing an appropriate equivalent during the translation and the ability of imagination is needed. The aim is to fill the gap between two languages with the aid of corresponding words in the target language. Translation theory deals with the methods of translation and contains the basic information on how to translate. The metaphor, which occurs in the source text, seems to be the most challenging. According to the translation theory, the first step is to recognize the difficulty in the original text and take into consideration all involved elements. The last step is to find the suited translation methods and choose the most appropriate one together with the translation. [4]

A large number of works have been published since the sixties, all concerned with the linguistic approach to the theory of translation. A long-term problem was the question of *equivalence*. The stress was on the translation of the source text with all given information in spite of the differences between the grammatical systems of both languages. The first British linguistic theorist of translation J. Catford, who came with his opinion which is used to this day, introduced the concept of *functional equivalence* – the

emphasis is not placed on the identical language units but on the fulfilling of function. *Functional equivalence* is the main principle of the translation. [5]

2.2 Three phases of translation

- **Understanding of the source text**

Translators are expected to understand the source text – translated work. A good translator has to be a good reader. The adoption of the main sense of the source text occurs in three phases.

The first one is *the philological understanding* of text. In this phase, person who translates does not need any peculiar ability, only theoretical preparation with practice. Multi-meaning words may lead to misunderstanding. Furthermore, technical terms are frequently replaced.

The second phase is related to *the correct reading*, the translator should be able to rationally recognize the mood, ironic expressions or the message directed to the audience.

The third phase is *to get familiar with the main characters*, their relationships, environment and the author's purpose, it is ranked to be the most difficult. The mistakes are made because of the translator's deficient in imagination and fallacious translation based on the phrases from the original language. There are two different types of translators: creative and mechanical translator. The creative one uses the imagination for a purpose to understand the characters and their situations, on the other hand, the mechanical one is focused only on the text and translates word by word. [6]

To understand the source text, general and close reading is needed. The general reading serves to determine the essence of the text, subject and concepts. And the close reading, which is focused on vocabulary, helps to recognize the words with technical meaning or to check neologisms (in any recent publication), acronyms, figures and measures, etc. [7]

“You can compare the translating activity to an iceberg: the tip is the translation – what is visible, what is written on the page – the iceberg, the activity, is all the work you do, often ten times as much again, much of which you do not even use.” [8]

- **Interpretation of the source text**

Translators are obliged to understand correctly the source text to manage this phase. Synonymous words for the source language may not occur in the target language, hence the translator has to specify the meaning and select similar words that depict the sense precisely. The familiarity with the major features of the work and its purpose is the basic step to fulfil the correct interpretation. The process of identifying ought to be avoided, in other words, no connections between the plot and own experience or familiar individuals. These connections cause difficulty and impede from the objective translation. Subjective opinions should not be present. The basis of translating process is the selection of stylistics means. To shorten or to supplement the conception (idea and art) is not allowed, as a consequence, the target text would not be a translation but a modified source text. [9]

- **Reformulation of the source text**

The process of reformulation is the last phase, so-called *final product*. It is expected that the translator creates artistically valuable re-stylization of the original text. Therefore, he needs especially stylistic skills. Language means of the source and target text are not *equivalent*, due to this fact they cannot be transformed into the target language mechanically. Another enormous issue is made by the difference of the semantic aspects of languages:

For instance: *the first floor* of the house in America or Russia is the floor on the ground, on the contrary, this floor is not counted in the Czech Republic, so the first floor relates to the second floor in America/Russia.

Another difference is found in division of daily periods – *Night* (noc), *Morning* (ráno, dopoledne), *Afternoon* (odpoledne), *Night* (večer, noc). In the Czech language, these periods are divided into more sections. [10]

To summarize the phases, the translator is obliged to understand properly the source text, has imagination, stylistic skills, be objective, a good reader, artistically and linguistically talented. [11] Readers of the target text are also taken into account. Translators should detect the age, class, sex and other typical features of the readership. [12]

2.3 Process of translating

The first step of translating process is to find a method of approach. In the course of translating, the following levels are distinguished:

- **The textual level**, it is the transformation of sentences of the source language into the target language by choosing suitable equivalents.
- **The referential level**, which goes together with the textual level, explains and simplifies the linguistic issues. It encompasses the comprehension of the source text (type of text or the main point). An ambiguity creates the problem. In other words, when the meaning is not obvious. For this reason, the translator makes an image by his/her imagination and makes an effort to solve the problem. He also bears the responsibility for correct resolution. The aim is to achieve an agreement between the words from the source text and target text.
- **The cohesive level** which includes the structure and the moods of the text. The structure comprises connectors (conjunctions, definite article, etc.) which link the sentences. The mood shows negative, positive or neutral tone. The key is to recognize the difference between them (*potentate* – negative, *ruler* – neutral). The cohesive level regulates emphasis.
- **The level of naturalness**, the target text has to sound natural and make sense. The familiarity with the relationship between the writer, readership and topic is an essential part (in a different situation is a various naturalness). Translators ought to read the target text after some intervals for improvements. However, grammatical and lexical usage plays a distinctive role. [13]

Translating is a process when the translator *decodes* the source text and his/her version of the target text is subsequently *decrypted* by the reader. This forms a chain of communication. The termination of this process is not signalled by the creation of the target text. The concept of the work is transfigured by the author (the original text – the source text) then the translator (the target text) and finally by the reader (new concept of translation). This entails three versions of the source text, the objectivity is transformed into the subjectivity. As mentioned previously, every translator has to focus on the readership and in turn adapt the translation – the differences in social knowledge. [14]

2.4 Methods of translation

During the process of translation, the translator uses plenty of distinct methods and ways which, in essence, tend to the similar aim. [15] Going through the target text over and over again is an essential part to reach the accurate translation. According to Jean-Paul Vinay and Jean Darbelnet, the methods are divided into seven groups which may be combined or used separately. Translators elect either direct/literal (the first three methods) or oblique translation (the remaining methods). [16]

- **Borrowing (direct translation)**

Borrowing is the least complex of all methods. It is about the translation in which the words from the source text are transferred into the target text. As a result, the words remain without any modification. Some borrowings are frequently used, therefore, they became a part of the target language vocabulary. [17]

Example: Mexican Spanish food *tortillas* or drink *tequila*, French word *menu* [17]

- **Calque (direct translation)**

Calque is a literal translation, type of borrowing. Similar to borrowing, the widely used expressions are part of the lexicon of the target language. Translators prefer recently crafted calques. [18]

Example: English word *potflower* is translated as *hrnková květina* [15]

- **Literal translation (direct translation)**

So-called word for word translation, the source language is translated with the help of the equivalents of the target language when it deals with grammatical structure. However, the lexical structure is translated separately from the context. [19] The most frequently is this method utilised in languages of the same family – French and Italian, or if there is a similar culture. [20]

Afterwards, the translator tests these three methods and when he is still unsatisfactory with the translation, the oblique methods of translation come up. The features of the unsatisfactory translation are: either another meaning or even no meaning, the structure is unfeasible, the word of the source language does not have a corresponding word in the target language or has the meaning, nevertheless, within another register. [21]

- **Transposition (oblique translation)**

Transposition is a method where changes are essential, due to different language system. [15] Although, the meaning of translated part remains the same. Based on the stylistics, words created by transposition in comparison with the original one do not have the same value. Thus, the translator has to search for the most convenient expression in the target text. [22]

Example: *famous around the world – světoznámý, dialogue with the national authorities” – rozhovory s jejími úřady* [23]

- **Modulation (oblique translation)**

Modulation is type of translation when the translator has to change his/her point of view to interpret a sentence of the original uttering. It is mostly used in circumstances when the literal translation or transposition is inconvenient. [22] Modulation occurs frequently, therefore, some formulations are fixed in the target language. [24]

Example: *angle-joint of the pipe – koleno potrubí* [15]

- **Equivalence (oblique translation)**

Equivalence is the usage of different stylistics and structure means than was used in the source text, however, with the identical meaning. It is employed especially for the translation of the idioms or proverbs. [24]

Example: expressive uttering as *my sweet girl – děvenka* [15], another example are interjections e. g. *ouch! – au!, miaow – mňau* [25]

- **Adaptation (oblique translation)**

Topics, characters or plot of the source text are adapted into the target language, particularly for comedies and poetry. Adaptation is the loose form of how to translate. [19] In other words, in case of not existing situations in the target language culture, expressions of the source language are converted and new equivalents are created. Thus, it is possible to call it as a type of equivalence. Simultaneous interpreters employ frequently this method. The target text without the adaptation is considered as correct, however, the translation may not sound natural – a great deal of texts published by international organisations. [26]

2.5 Functional styles

In this chapter, the functional styles are distinguished into five sections – only the styles of written expression, not spoken, are presented. Each style has its specific process of translation. Translators start to render the invariant information – not only the factual and content information but also the aesthetic one, i. e. what is declared, how it is declared and the impact on the receiver (the recipient of the target text). In some specific genres, the content is primary – the factual information (administrative, science or journalistic text). In the artistic style, the aesthetic information is emphasized. According to this sorting, translators have to adjust their access to the process of translation (e. g. choice of means of expression or to preservation of the sentence units). They have to select the appropriate means of expression with the same function as in the source language. The identical means of expression may have a different function in two languages. For instance, a passive voice in English or French in comparison with the passive voice in Czech. Hence, the translation is not the exchange of words based on grammar. [27]

It is not possible to precisely delimit the style. Styles may arise, change and, in some cases, vanish, it all depends on the development of society. Their evolution is faster than in phonology, grammar and lexicology. Russian linguist I. R. Gal'perin, who distinguished the following five functional styles, made the significant progress in English stylistic. He emphasized that the system is based on the English language, therefore, it cannot be generalized. [28]

- **Administrative Style**

So-called the Official Style or Style of the Official Documents. It is the style of public relations, particularly in a written form (rarely in a spoken form). The Administrative Style is resembling the Publicistic Style and Style of Science. Its typical features are factuality, clarity, definiteness, lucidity and briefness. The speaker is marked – the first person, plural; and the recipient – the second person, plural; in fact, we can consider it as a dialogue.

Based on Gal'perin's theory, the characteristics features of English Administrative Style are:

- a) system of terms and set phrases;
- b) abbreviations, fixed symbols and signs;
- c) primary lexical meaning of words;

d) no (or minimal) emotional expressions; specific structure. [29]

English Administrative Style is pejoratively called as “*officialese*”, due to its unintelligibility, especially in legal documents. In comparison, the legal texts in Czech are simpler without traditional and book expressions. Legal English includes post modifications = detailed description behind the noun (e. g. “*for grounds for protesting the allowance of any claim contained in the application ... with an explanation of the relevance of such prior art to the allowed claims ...*”); abstracts (e. g. *request, conditions, advantage*); modal verbs (e. g. *shall, may*); archaisms (e. g. *hereinbefore*); formal phrases (e. g. *graciously pleased*); paired synonyms = one word is from the source language and the second one is Romance word (e. g. *terms and conditions*). [30]

During the translation of administrative documents, the translator is required to have a knowledge of terminology and set phrases which are common for the target language to transform the text as precisely as possible. [31]

- **Style of Science and Technology**

The purpose of this style is to precisely and completely convey thoughts, primary in a written form. The aim is to make a linguistically and stylistically clear text (because of the difficult content) by fixed expressions (e. g. terminology); text structure and continuity of sentences. As an essential part is considered the objectivity in form of impersonal/passive construction (e. g. “*this concentration is assumed to lie...*”) or subject *we* (e. g. *we assume, we define*). Nouns, alternatively adjectives, are the most used word class as well as technical terms with frequent repetition. The basic literary technique includes: the explanation of the problem, clarification, argumentation and examples. [32]

According to A. J. Herbert, the main feature of the Style of Science and Technology is the following formula:

It is + adjective + to + infinitive (e. g. *It appears preferable to do something*)

Causative constructions are another part of English technology and science structure:

Make + noun + adjective (e. g. *This makes the problem easy*)

(*make* may be replaced by *enable, allow, permit, cause*)

In the text, the subject does not always occur at the beginning of the sentence because the description of time/place/manner/purpose takes the first place (e. g. *the chapter eight discusses, fig 4 shows diagrammatically*). [33]

The maintenance of English word order in Czech translation causes the unnatural translation. For this reason, the translator is allowed to rearrange the sentence units. [34] For instance:

In English

- 1 It has previously been showed by Holmlund (1963) that,*
- 2 if the corrosion inhibitor by cyclohexalamine is added to the autoclave water to a concentration of 0,1 percent,*
- 3 an almost complete corrosion inhibition will be obtained*
- 4 during the autoclave sterilization of carbon steel materials.*

In Czech

- 1 Již dříve ukázal Holmlund (1963),*
- 4 že při sterilizaci materiálů z uhlíkové oceli v autoklávu*
- 3 dosáhne téměř úplného zamezení koroze,*
- 2 jestliže se do vody v autoklávu přidá antikorózní vyklohexamin v koncentraci 0,1 procent [35]*

Density is another feature of this style, in other words, brief expression (e. g. *to obtain tolerance levels by applying... - abychom zjistili toleranční hranice tím, že budeme aplikovat...*). [35]

Technical vocabulary in Czech translation contains also adopted terminology (e. g. *peaks – píky*). When translators are searching for an equivalent, they mostly choose to adopt the technical term from the source language. [36]

In case of the scientific texts dealing with humanities, I. R. Gal'perin sees a difference. In texts about humanities, the vocabulary is less specific and more complex. The most important are described facts and phenomena together with impersonality (by usage of passive voice). [37]

To summarize, the typical features of the Style of Science and Technology are logical structure, objectivity, non-emotional expressions, terminology, density, unambiguity, impersonality and exactness. [38]

- **Journalistic Style**

In English, the Journalistic Style is considered as separate functional style. With its features, it is distinguished from the Publicistic Style. The purpose is to inform the reader about the recent events without emotional expressions or individuality (the similarity with the Style of Science and Technology). Short news, communiqué, advertisements and announcements belong to this style.

The following points characterize English Journalistic Style, according to Gal'perin: [39]

- a) English Journalistic **vocabulary** contains economic and political terms; journalistic clichés; acronyms (*NASA*); abbreviations (names of organisations – *UNESCO*); neologisms and not a large number of literary expressions. [40]
- b) English Journalistic Style has specific **syntactic constructions** – short sentences (better to understand); parenthesis (inserted sentence); passive constructions; primarily declarative sentences; the first sentence in the first paragraph contains the most significant information; quotations; occasionally missing commas; graphic edit (important – large font); the target text obtains more words than the source text (translation is more extensive). [41]
- c) **Headlines** should inform the recipient about the plot and catch the attention (English headline – the main message of the text x Czech headline – merely the necessary information). Puns are frequently used. [42]

- **Publicistic Style**

The function of the Publicistic Style is to persuade, inform and engage, on the contrary with the Journalistic Style which only informs the reader, this style affects the recipient's feelings. It is a varied style, due to short existence and permanent development. It appears in magazines, newspapers, televisions, radios and films. The initial styles are the Style of Science and Technology, the Administrative Style and the Artistic Style. [43]

From a lexical point of view, the text should be comprehensible, without specific terms and colloquial expressions (merely in quotations), the vocabulary is wide with low repetition of words. Numbers, abbreviations, marks, proper names and appellations occur in the Publicistic Style. Additional characteristic features are metaphors, puns and euphemisms = the substituted word when the original one is found as offensive or unpleasant (*e. g. defence* instead *war*). In a speech, the effort to persuade is the most visible, the speaker aims at the audience with his/her attitude. To conclude, the translator is required to transform the source text and reach the equal reaction from the recipient. [44]

- a) **Reportage**, which is the most frequent, is authentic, states facts without extended vocabulary.
- b) **Radio** gives clear and comprehensible information but the recipient cannot ask for a repetition or to slow the flow of the message. Sentences are short and simple, for instance, by sports commentators: [45]

“That’s not a good header. It comes to Clarke, Jordan. He’s offside. It arrives at Alan Clark ...” [46]

- c) **Television and film** have visual and auditory impact on the audience. Language corresponds to the previous point (Radio). [47]

- **Artistic Style (The Belles-Letters Style)**

The function is to inform, persuade and impress the reader (through thoughts, feelings). The Artistic Style includes the richest vocabulary with elements of the previous styles (the Style of Science and Technology, Administrative Style). It is the style of poetry, drama, the most attractive style for the linguists. The characteristic features are: the author’s attitude; colloquial language (the most in drama, less in prose and slightly in poetry); emotions; usage of words in different meanings; special vocabulary and syntax; idiosyncrasy (individual behaviour and way of thoughts) and authenticity. [48] [49] [50]

3 PRACTICAL PART

CO BYLI ZAČ STAROVĚCÍ EGYPTĀNÉ?

Knihy o starověkém Egyptě považují Egyptany již za národ. Víme, že Egyptané věřili v jisté věci a chovali se určitým způsobem. Ovšem moderní historici s tím úplně nesouhlasí a pokládají nám otázku, zda si tím jsme jistí a nejsme pouze naivní. Jelikož pro ně koncept národnosti a národního vědomí vznikl v západní Evropě v osmnáctém století a je nějakým způsobem spojován s poklesem vlivu náboženství. Národnost je, z tohoto pohledu v kontrastu s velkými kulturními systémy, které jí předcházely, zejména „náboženskou komunitou“ či „dynastickou říší. Právě středověká Evropa vytvářela předmoderní normu. Křesťanství a latina; střídání vládců nad obrovským územím prostřednictvím dynastických sňatků či dobýváním a vytváření spojenců a nepřátel překračovaly hranice společného dědictví a jazyka. Jindřich II., vládce Anglie (a Walesu), který mluvil francouzsky a vlastnil ve Francii téměř stejné množství území, kterému i vládl, se jeví jako protiklad vůči podmínkám pro existenci národa. Dalším příkladem, velmi podobným Egyptu, je Osmanská říše, která se na vrcholu své slávy rozrostla z Budapeště do Bagdádu, z Káhiry do Kaspického moře a zahrnovala mnoho rozmanitých společností lišící se jazykem a místní historií. To, co ji sjednocovalo, byl Islám, arabský jazyk (v menší míře osmanský jazyk pro obchodování), oddanost sultánovi a jeho zástupcům. Teprve v důsledku jejího kolapsu se začalo s prosazováním místních identit, které se buď změnily v národy (jako Řecko s Egyptem a srdce Osmanské říše - Turecko) nebo se o to snažily skrz staletí kolektivního násilí, zejména na Balkáně a poslední dobou v Sýrii a Iráku.

Společná identita je starověká, hluboce zakořeněná a někdy spíše temná charakteristická vlastnost lidstva. Začíná na určitém území a v dějinách lidstva jí byla věnována velká pozornost, ačkoli, jak již bylo zmíněno v úvodu, přechod od lovců a sběračů ke společnostem, ve kterých vládla hierarchie dominantního postavení, začal relativně pozdě a od té doby pokračoval s různou intenzitou a v různých stupních. Ani národní stát není nutně finální sdružení. Mimo to existuje možnost transnárodních a transregionálních uskupení, která byla již v minulosti uskutečněna (často ve formě říší). Indie, USA a Čína jsou příklady velkých území, kterým se podařilo stát „přirozenými“ jednotkami. O podobný status usiluje dobrovolná unie evropských států (a zároveň vznikají politická hnutí, která usilují o opak – jeho oslabení). Kromě toho v šedesátých

letech dvacátého století mělo krátkodobé politické propojení Egypta se Sýrií, Irákem a Libyí (za účelem vytvořit Sjednocenou arabskou republiku) stejný cíl. Je tedy nutné podotknout, že stále žijeme v politicky přechodné době.

DYNAMIKA EGYPTSKÉ KULTURY

Při mé návštěvě pyramid v Gíze či zdobených chrámů a hrobek v Luxoru jsem si bezprostředně vědom, že stojím před velmi osobitou lidskou tvorbou. To samé pociťuji v přítomnosti středověké mešity v Káhiře nebo zámku či katedrály v Evropě. Všechno to jsou výtvořky velkých a odlišných kultur, které spojují podstatu velkého moderního vědění a respekt k moci. Svým vzhledem poutají naši pozornost. Ovšem na druhou stranu, když jako archeolog vykopávám uprostřed starověkých egyptských obydlí, patřící chudším komunitám, ta osobitost už není taková. Muži z místní vesnice, které zaměstnávám při vykopávkách, vidí koncept lidského života, který se nijak neliší od jejich vlastních: poznají kuchyni či prostor dříve využívaný jako chlévy pro dobytek. Tyto dva rysy, obyčejnost a předvídatelnost, mohou být leckdy odrazující. Musím si neustále připomínat, že kultura a prostředí nejsou nikdy regionálně a časově stejné a že hledání variací v rámci širokých zákonitostí lidského života je nezbytnou součástí porozumění úplnému spektru lidského života. Tato odlišnost může být vizuálně méně poutavá než téma turistických průvodců a zároveň je těžší ji definovat, ale i přesto je hlavním zdrojem pro zkoumání podstaty života.

„Význačná kultura“, která se časem stala turistickou kulturou, nebyla spontánně vytvořena běžným člověkem. To, že se s jejími projevy setkáváme ve velkých prostorách, kde jsou uctíváni bohové, například v palácích, zámcích a hradech, není náhoda. Význačná kultura, která vyžaduje patronát a vedení pracovní síly, se zrodila na královských dvorech.

Bohatství, velikost, vznešenost, řemeslné standardy a intelektualita jsou součástí nástrojů vlády podporující osobní pokoření, postoj úcty. Chrámy či paláce, a v případě starověkého Egypta jejich rozšíření do kultury obklopující mrtvé, často objasňují, co je charakteristické pro předešlé kultury. Dobře zavedená velká tradice může mít vliv na celou společnost. Avšak dosáhnout takové úrovně rozšíření je možné jen na úkor jiných tradic a tím kolonizovat celý národ. Vše, co nepodlehne, se stává „lidovou kulturou“ nebo

„populární kulturou“ (ačkoli v moderním světě aspekty populární kultury dosáhly nevídaných úspěchů).

Starověký Egypt se řadí mezi nejstarší velké světové kulturní tradice. Máme to štěstí, že jsme díky velkému množství materiálů mohli sledovat kodifikaci tradice, která začala na přelomu první dynastie. Z počátku však tato tradice nebyla tak rozšířená. Předměty byly malé a jejich počet byl zřejmě omezený. Vyjadřovaly samolibost nové generace vládců, počátky úsilí o systematizaci vědění a explicitně znázorňovaly znalosti vesmíru. Měli bychom však od tohoto momentu předpokládat, že všechna materiální vyjádření kultury vycházejí z tohoto zdroje? Změnili vládcové první dynastie kulturu tak, že tím osvětili celou zemi? Byl v tom skrytý záměr přeměnit celé pole působnosti do tohoto duševního postoje?

Abychom mohli na tyto otázky odpovědět, musíme prozkoumat, jak se dvorská kultura rozšířila na úkor jiných místních tradic a vzít v úvahu nejen raná umělecká díla, ale i obecné archeologické záznamy, ve kterých bychom mohli nalézt stopy „lidové kultury“. Jedním ze způsobů, jak o tom uvažovat, je vidět předmět jako projev dvou zdrojů uspořádání lidské společnosti. Jedním z nich je případ, kdy si jedinci zachovávají svoji individualitu, přestože jednají jako součást větší skupiny. Když někdo zaujímá tento postoj při budování, používá se pro to termín „samoorganizace“ nebo „sebeurčení“, společně tvoří „neformální“ část, která je spontánní. Druhým zdrojem je přesný, kodifikovaný styl, který nařizuje, částečně formou výuky, jaké jsou správné formy, ať už v umění či v architektuře. Tento zdroj je označován za „formální“. Chronologicky seřazené důkazy zobrazují souhrnný vývoj podle stupňů formality v kultuře, ve které postoj sebeurčení přestával být postupně podporován.

Běžný způsob představení starověkého Egypta je prostřednictvím výběru uměleckých a architektonických veleděl, zhotovených na základě kodifikovaného stylu. Takový výběr poskytuje záznam o neustálém vývoji, ve kterém je významná geografická stejnost. Z tohoto pohledu poskytuje materiální zdroj nejlepší základ pro psaní historie o egyptské „vrcholné“ kultuře. Od pravěkých časů můžeme sledovat linii pokroku od pozdních předdynastických kultur Horního Egypta, přes Raně dynastické období (též Archaické období) do úplného rozkvětu faraonské kultury ve Staré říši. Pozdní předdynastická umělecká tvorba k nám přichází v malé míře, v řadě izolovaných objektů s jistou individualitou. Vrcholným nálezem je Narmerova paleta z počátku první dynastie. Z této fáze vzešlo vizuální umění, které formovalo faraonskou kulturu až do

samého konce a stejně tak ovlivnilo moderní porozumění starověkému Egyptu. Hieroglyfické písmo, sochařská výzdoba a dvourozměrné umění se staly aspekty jediného, rigidně studovaného způsobu, vizuálního vyjádření. Nedílnou součástí tohoto procesu bylo vyvinutí ikonografie bohů (ať už jde o spekulativní abstrakce či přeseidající duše míst), která je omezena na variantu jediného obrazu. To byl úspěch Archaické doby, objevení nápadů a forem. Nakonec se egyptský impuls pro inovaci obrátil v monumentální architekturu vrcholící stavbou pyramid a chrámů. Díky tomuto pokroku Archaické období jen vzkvétalo. Pozdější dynastie přidaly na počtu těchto veleděl a jejich unikátnosti.

Egyptští bohové

Egypt nám dává jasný příklad společného aspektu spletených společností: zobrazování bohů v konkrétních lokalitách, kde k nim byl přístup, skrz přijetí určitého postoje, který musel být často vyjádřen prostřednictvím cenných darů, speciálně složenými formulacemi slov a předepsaným jednáním. Postupem času se rozvíjely tradice formality – s přesnými pravidly (včetně kalendářů a svátků), které zabránily různorodostem. Spontánnost a improvizace však nadále přetrvávala. Znalost imaginárních bytostí (bohů a duší, včetně prvku, který byl božský v lidech živých i mrtvých), stejně jako ostatní vědomosti, byla v zásadě považována za místní kulturu. Ta byla jejich součástí jak doma, při práci s kameny v lomech, tak i při cestování do cizí země. A právě tyto znalosti způsobují spontánní projevy úcty v místech daleko od těch božských.

To byl (a stále je) konkrétní příklad rozsáhlé formy lidského chování: označení něčí přítomnosti za účelem propůjčit trvalý smysl pomíjivému okamžiku, to se v té době jevilo jako velmi podstatné a spolu s představivostí to také dostávalo explicitní význam definovaný znalostmi času. Jedna kresba či záměrně vybraný a umístěný předmět může vyvolat určitý vzorec chování nebo místní tradici a zásadní postoj může být v rozsahu od neformálnosti až k nárokování si vlastnictví či žádání o transcendentální moc. Ačkoli se tyto vzory opakují, není možné tento druh chování zúžit na dodržování určitých pravidel. Velkou roli zde hraje náhoda. Například pro některé charakteristické pouštní krajiny byly význačné kresby a svatyně, ovšem pro mnoho dalších ne. Stačilo pouze působení jediného člověka, aby učinil určité místo významným a přiměl ostatní, aby zopakovali jeho konání, někdy i po delší dobu.

To, jak by to mělo fungovat, ilustrují záznamy vytesané ve Vádí Hammámat ve východní poušti, kde bývaly lomy pro siltovec (též prachovec) a pro podobnou horninu drobu, těžký, zelenavě šedý kámen využívaný na sochy a sarkofágy. Mezi velkým množstvím starověkých kreseb, které se zde nacházejí, musí být jedna, která vznikla jako úplně první, teď už ale není možné ji identifikovat, buďto byla zanechána někým, kdo sbíral volně se povalující kusy kamenů pro tesání předmětů, anebo od počátků patří lidem, předchůdcům kamenorezby, kteří se zde zastavili během dlouhé a klikaté cesty Vádí mezi údolím Nilu a Rudým mořem. Po dlouho dobu to vybízelo ostatní k vyrývání, čímž kresby přibývaly. Jako vždy lidská představivost vytváří mnoho dalších významů. Text vytesaný ve Vádí uvádí příběh, že sem na konci jedenácté dynastie dorazila velká expedice (vládl Mentuhotep IV., cca 2001 – 1994 př. n. l.). Po jejím příchodu se objevila gazela, která byla březí a vypadala, že vede výpravu na místo, kde porodí, v těchto místech byl zároveň těžen kámen na výrobu víka sarkofágu. Gazela byla zabita, jakožto oběť pro místního ducha, ovšem v tomto případě to nebyl Horus ani Hathor, kteří byli vybráni v ostatních pouštních oblastech, ale Min „Pán pouštních kopců“, jenž byl duchem města Coptos v údolí Nilu na konci Vádí Hammámat. O osm dní později udeřila bouřka, popsána jako boží zjevení a vytvořila dočasné jezírko pitné vody. Po pěti dnech byl vytoužený blok kamene ze skály vyříznut a odvezen pryč z lomu. Na oslavu byl poražen dobytek a zapáleno kadidlo, současně bylo děkováno bohu Min s uspořádanou hostinou pro pracovníky. Toto vyprávění známe, protože bylo zaznamenáno v hieroglyfických textech vytesaných na skalním povrchu spolu s kresbou krále, který dává mléko bohu Min, jakožto další oběť. Takovéto výjevy jsou spíše známé na zdech chrámů. Jejich přítomnost zobrazuje, jak se tato stará tradice stává něčím mnohem významnějším a to právě tím, že je zaváděn určitý vzorec chování ve jménu boha a posvátné vyznání.

V průběhu staletí mělo přijít mnoho dalších expedic, které v této lokalitě zanechaly své záznamy vyryté v kameni. Mnoho z těchto záznamů jsou jen jména mužů, kteří tvořili expedice. Stále však, kromě pár kamenných obydlí, zde nebylo nic postaveno, ačkoli na konci prvního tisíciletí před našim letopočtem se v jednom odlehlém lomu nacházelo velké množství pamětních scén a textů, což je v moderní literatuře považováno za „kapli“ či „svatyni“ (avšak je nepravděpodobné, že by byli přítomni lidé, kteří by o toto místo pečovali). Kromě toho přitahovaly vytesané skalní nápisy pozornost návštěvníků, kteří chtěli uctít ducha tohoto místa. Během dvou tisíc let nebylo vytvořeno nic tak propracovaného jako průvodce chrámů.

V některých pouštních místech popsali návštěvníci místo pro kontakt s vládnoucím duchem. Jedno z těchto míst se nacházelo v horách u Rudého moře, kde se, mezi dvanáctou dynastií a pozdní Novou říší, těžil galenit (sulfid olovnatý, tedy olovnatá ruda), který byl využíván jako kosmetika na oči (tzv. *msdm* – mesdement). Když byla práce v plném proudu, vznikla přírodní jeskyně, jež sloužila jako svatyně. Nakonec, během Nové říše, vznikl prostor o rozloze 6,5 m, který byl postaven ze surových kamenů na vedlejší terase. Uspořádání otvorů naznačuje, že uvnitř byl umístěn malý baldachýn. Ti, kteří vstoupili do svatyně, po sobě zanechali malý předmět, což měla být známka jejich přítomnosti, často se jednalo o egyptský amuletový prsten fajáns, který byl v té době oblíbený. Některé předměty zůstaly ve skalních štěrbinách; ostatní byly shromážděny v hliněné nádobě a zakopány venku. Malé stély a sošky byly v severovýchodním rohu. To naznačovalo, že někteří lidé, co sem zavítali, měli svůj vlastní názor na to, komu jsou jejich dary adresovány: Hathor, „Paní galenitu,, (*msdmt*), Horus, „Pán pouštních kopců“, Min z Coptosu (jako ve Vádí Hammámatu) a Memphiská cesta. Zdá se, že neexistovala žádná formální identifikace: byla zde jednoduchá stavba, jež poskytovala jednotlivcům příznivou atmosféru, která jim měla pomoci, aby otevřeli svoji mysl a mohli navázat kontakt s bohem či bohyní, jež si zvolili, nebo k tomu, kdo byl navržen členem expedice. Vzhledem k izolaci a těžkostem s dopravou zásob na toto místo je nepravděpodobné, že zde býval někdo zanechán za úkolem strážit svatyni mezi navštěvujícími expedicemi.

Po návratu domů ze svých expedic do údolí Nilu a nilské delty, ve světě, který se stal komplexnějším právě díky rozvoji nespočetných místních tradic, se tito lidé snažili najít způsob i zde, jak se znovu přiblížit k duchovnu a získat si tak ochranu a možnost vyjádřit vděčnost. Jednou z možností bylo najít místo, kde kouzla přinášela ochranu a kde, alespoň v pozdějších obdobích, si lidé mohli připomínat a uctívat své předchůdce. K nim a k mocným duchům byl primárně přístup v jejich hrobkách, obětních místech a kaplích, které jim byly často zasvěceny. Tato místa byla Egypťany pravidelně navštěvována, buď z důvodu povinnosti, kterou jim ukládalo jejich placené povolání, jako byli například kněží, kteří museli bohy neustále uctívat, nebo sem zavítali ze své vlastní vnitřní potřeby. Avšak v důsledku lidské iniciativy byla uvnitř komunity vybrána místa, kde se lidé mohli přiblížit ke svým bohům a k duším předchůdců, které zde uctívali. Některá z těchto míst však nevydržela dlouho; jiná naopak získala dostatečnou prestiž a tím i dlouhou historii trvání. Tato místa, jež oživovala představivost společnosti, jsou

svatyně a chrámy. Ty časem sloužily i jako ukazatel místní prestiže, ta se projevovala darovanými předměty, úrodnou půdou a pracovní silou. Podle svého uspořádání a darů, které sem byly nošeny, si tak tvořila svoji vlastní historii. Ačkoli se to v dřívějších dobách nedalo předpovídat, tak právě tato historie směřovala k tvorbě jedinečného, pečlivě konstruovaného formálního stylu, který dal základ vzhledu materiální kultury. Formální styl je členěn na jednotlivé části a vyučován pomocí příkladů odpovídajících modelů, proto vyžaduje větší počet lidí na různé dovednostní úrovni. Je také otevřenější monumentální velikosti. Ve své největší formalitě je tento styl typický pro starověký Egypt jakožto styl faraonů.

Pozvolné převzetí tohoto stylu není lehké definovat podle chronologického dělení dynastií či širších historických období. Já jsem byl nakloněn k seskupení dřívějších materiálů, které nesly název „Před-formální“. Z hlediska architektury, chrámy Nové říše, které vzdávají hold ve jménu měst, ukazují místní prestiž a představují největší rozkvět tohoto stylu, tzv. „zlatá éra“. „Raný počátek“ poté zahrnuje středně pokročilou formu, zatímco chrámy z „pozdního období“ obsahují znaky z období mezi 30. dynastií a raným obdobím římské okupace v Egyptě.

Tato kapitola se zabývá především místy, kde se mohli lidé přiblížit bohům a termín „Před-formální“ zahrnoval něco, co lze považovat za svatyni. Avšak to něco, co sloužilo jako svatyně, není možné stoprocentně rozpoznat například v období egyptského pravěku. Snadno rozpoznatelné svatyně – navržená místa, která můžeme rozpoznat, jež byla vytvořena za účelem komunikace s neviditelnými bytostmi – se v archeologických záznamech objevují poměrně pozdě. Byla snad ještě dříve nějaká fáze, která je pro nás stále ještě zahalena tajemstvím? Přejít od víceméně neviditelných či nehmotných k viditelným a formálním byl zaznamenán v afrických společnostech od jejich kontaktu se západem:

Čím více se společnost odchyluje od jednoduchých forem sociální organizace – rodových linií a klanů – ve směru státní struktury, tím více místa uctívání nabírají na své významnosti. Jinými slovy, politická a administrativní centralizace vyžaduje jistou koncentraci náboženství v podobě přesně definovaných staveb, zatímco rozdělení společnosti na linie a klany podporuje rozptýlení míst na uctívání a snižuje jejich osobitost do takové míry, že jistá část se vmísí do okolí.

Příkladem toho, jak se jednoduchost v tomto kontextu mohla projevit, jsou obyvatelé Ingessana (na súdánsko-etioipské hranici), kde prvotní forma osídlení zůstala až do moderní doby, obyvatelé zde žili ve shluku kruhovitých obydlí obehnaných plotem. Jako svatyně se využívala chatrč, vzhledem nerozeznatelná od ostatních a obvykle prázdná. Ačkoli to bylo obydlí považované pro bohy, tato chatrč měla jeden důležitý úkol a to bylo chránit ty venku před tím, co si mysleli, že je uvnitř. Mýtus jim objasňoval, že tato svatyně byla „postavena ve formě obyčejného obydlí, avšak v neobyčejný čas, na počátku světa jaký známe dnes“. Jejich svatyně neobsahovaly žádná vyobrazení božstev, někdy jsou popsány jako místa, kde se nenachází žádné artefakty.

Jak si egyptští lidé z údolí Nilu představovali svůj svět, před pozdějším předdynastickým obdobím, už se asi nedozvíme. Neměli bychom předpokládat, že se podobal pozdějšímu světu zasvěcenému bohům, kteří byli často spojováni s místy nebo že se v určitých oblastech vyžadovalo osobité chování. A právě tato představa vznikla z faraonské kultury, která byla v období, když se dynastický stát spojil a prošel si během Nakádské kultury „intermediární (přechodnou)“ fází. To, co můžeme dělat je, zkoumat důkazy z prvotních projevů a pokusit se identifikovat jejich složky a zjistit, zdali vznikaly jako vymezené skupiny. Tyto důkazy nejsou jen architektonické. Rozčleňují se na malé skupiny objektů, kterým se obecně říká „votivní (věnované/děkovné)“.

Komunikace pomocí předmětů

V opevněném městě Iken (současný název Mirgissa) v Núbii byla vytvořena během osmnácté dynastie malá svatyně, sloužící jako místo k uctívání bohyně Hathor v její místní podobě „Paní z Ikenu“. Uctívání bylo pro Egyptyany typické a mělo sloužit potřebám malých lokací a převážně egyptské populaci. Hathor představovala laskavou stránku přírody. V osídlené oblasti Mirgissa, izolovaná pouštní oblast daleko od domoviny (Egypta), byla tou osobou, na kterou se lidé obraceli pro útěchu. Je to jedna z mnoha malých svatyní, kde byla oslavovaná bohyně Hathor a kde lidé zanechávali malé předměty, v tomto případě to byl malý prostor, kde bylo nutné si kleknout nebo se přikrčit, aby ti, co sem zavítali, dosáhli na obětní kámen, který se nacházel na zemi (ačkoli oproti svatyni v Gebel Zeit to byl krok kupředu ve formálním budování). V případě zanechaných předmětů se jednalo především o – korálky, přívěsky, rozbité kousky skla a fajáns – které, pokud by se našly v jiné souvislosti, by byly považovány jen jako pozůstatky běžného života. Tyto předměty nebyly vytvořeny, aby sloužily tímto způsobem. Staly se darem, pouze pokud byly zanechány uvnitř malé svatyně.

Charakteristickým znakem mnoha kousků je lesklá tyrkysová barva, běžně využívaná při výrobě skla či fajáns. Jen těžce určíme, zdali je to příčina nebo důsledek, ale uctívání Hathor u hlavního zdroje tyrkysu na Sinaji ji dalo místní jméno „Paní tyrkysu“. Úlomky tyrkysově zbarveného skla nebo fajáns (při dalším rozšíření, objekty těchto materiálů v jiných barvách) byly pro ni považovány za uspokojivé předměty. Jejich tvar nebyl nijak podstatný, dalo by se říct, že na něm téměř nezáleželo. Představovaly speciální měnu, díky které byl možný tzv. obchod mezi člověkem a bohem. Vděčnost z vykoupení byla jedním z důvodů. Avšak v jiné podobě, například na svahu v Asyutu, kde se nachází malá stéla ze svatyně, je zobrazen bůh Vepvovet v podobě psa a vyjadřuje vděčnost za záchranu před útokem krokodýla. Některé předměty ve svatyni v Mirgissa jsou ve tvaru ženy připevněny na plaketu, která má často tvar postele. Ovšem pokud si myslíte, že víte, jaký skrytý význam má tato soška, tak pozorně čtěte. Jedno kouzlo ze sbírky papyrusů, které má být recitováno nad figurkou ženy, má zmírňovat bolesti břicha. Tento proces musí být vyřčen nahlas. Jakmile budou vyslovena daná slova „nad hliněnou soškou ženy“, poté: „budou veškeré bolesti v oblasti břicha přeneseny do sošky Isis, dokud se dotyčný nevyléčí“. V této době (Nová říše) byly v domácnostech podobné postavičky poměrně běžné a jejich kouzla mohla být použita i mimo svatyni.

Obvykle nás přitahují malé předměty, se kterými se snadno manipuluje, a které jsou ve tvaru člověka či zvířete. Nemusí mít určitý význam, ale nabízejí možnost spojení a útěchy. Neměli bychom brát za samozřejmé, že v minulosti měly konkrétní tvary svůj význam, který byl vyjádřen slovy, a že bychom tento význam mohli obnovit. Tvary jsou v mysli spojovány s různým potěšením či asociacemi, avšak žádné z nich nemusí být vyjádřeny v jazyce. Skutečnost, že je člověk může sám vlastnit, může být jejich nejdůležitější vlastnost. Nechat něco vlastního na místě se zvláštní atmosférou, může znamenat pro člověka něco jako významný čin, ať už je to něco, co vlastní (například fajáns) a může to zanechat ve svatyni nebo (v případě lomu ve Vádí Hammámat) jméno vyryté do kamene. Je možné, že toto je projev chování způsobu, jež archeologie nezachytila, a které se teprve v pozdější době předdynastického období stávalo explicitnější a přesněji definováno spolu s tím, jak rostla úroveň zručnosti, dodávky surovin a větší řemeslná specializace, když se společnost stala komplexní?

Některá raná místa jako Gebel Zeit, které bylo považováno za útočiště Nové říše, a důkazy z obydlí v El Amarně nám naznačují, že bychom svatyni neměli považovat za něco příliš přesného a formálního.

Jak je znázorněno v této kapitole, koncentrace malých objektů, často reprezentativních, je jedním z hlavních definujících znaků raných svatyní; ve skutečnosti to však může být pouze jediný určující znak. Zda-li označování míst něčím, co jedinec vlastnil, bylo prvotním a tvorba idejí o bozích bylo sekundárním vývojem, je jen další otázkou vyvolanou praxí. Různorodost tvarů předmětů naznačuje, že si udávali podobu dle vlastního výběru – reflektovaný skrz představivost jednotlivce (ta byla omezená sdílenými zkušenostmi s místní skupinou). Tyto vnitřní projekce představivosti možná ještě neměly dostatečná jména a vazby k tomu, aby vytvořily systém znalostí, jaký se rozvinul v období faraonů.

Podle archeologických signálů, které se zdají být důležité, tato místa nabízela svým návštěvníkům samotu, soukromí, šero a místo, kde mohli svírat v rukou malý předmět – se zavřenýma očima – čímž se dostali do stavu snění, ve kterém utekli z logického, viditelného světa do kouzelného a imaginárního, tento rituál dělávali při hledání pomoci, nasměrování nebo když chtěli poděkovat za předchozí akce. Tyto prožitky mohou nastat, aniž by bylo nutné se nějak výrazně soustředit na předměty - sochu nebo dvourozměrné vyobrazení – avšak vlastní předmět držený v rukou je pravděpodobně ještě podporuje. Zanecháním svého předmětu tím, že ho připojíte k ostatním od předchozích návštěvníků, v tomto místě zůstane něco z vás. Stavba v Elefantině ze Staré říše nám naznačuje, jak opatrně musíme vytyčovat hranice ohledně svatyní, jelikož právě tato budova byla sídlem guvernéra nebo starosty města, ale zároveň se zde nacházejí znaky, které obsahovala místa určená pro uctívání.

Rané svatyně

Elefantina, Tell Ibrahim Awad a Tell el-Farkha jsou příklady v sestupném pořadí seřazené podle dostupných informací, které přinášejí k tématu. Tell el-Farkha se považuje za nejstarší, jelikož se k ní váže nedostatek záznamů o významu.

Elefantina

Toto malé město, nacházející se na jižním cípu ostrova Elefantina, bylo postaveno přímo přes přírodní žulové balvany. Během Archaického období se rozrostlo do podoby opevněného města. V roce 1972-3 byla objevena svatyně sloužící tomuto ranému městu. Nacházela se v úhlu tvořeném opevněním města a pevností, uprostřed samotných balvanů. Toto umístění poskytuje archeologii unikátní soubor okolností. Na jiných chrámových místech, s plošším povrchem, přestavba a rozšíření v pozdějších obdobích

způsobily nevyhnutelné škody a někdy i celoplošné narušení celé stavby. To se však nestalo na ostrově Elefantina. Stavitelé pozdějších chrámů, kteří hledali řešení, jak se vypořádat s omezeným prostorem kvůli balvanům obklopujících ranou svatyni, nakonec vyplnili plochu a svrchní část vydláždili, tím zapečetili svatyni spolu s jejím podlažím a artefakty. Vyplývající archeologické záznamy nám poskytují první, téměř úplný obrázek toho, jak vypadalo toto rané místo pro uctívání.

Historie svatyně na ostrově Elefantina začala v podobě hranatého přírodního výklenku mezi balvany. Vzhledem to muselo připomínat malou jeskyni. Vlastnosti uzavřeného prostoru, který napodoboval dutiny v zemi – mohl by zde být použit i termín „podsvětí“ - mohou mít silný vliv na fantazii, ačkoli, v jiných oblastech (především v Hierakonpolis a Coptos) byly využity i jiné způsoby k upoutání pozornosti. Prožitek jednotlivce v předdynastickém období musel vést k pozvolnému poznání, že se jedná o místo komunikace s duchovním světem. Ať už její uživatelé komunikovali jakkoli, nezanechali žádné známky na nynějších skalních stěnách, které se zdají být zachovány v původním stavu. Přední prostor byl stupňovitě uzavřen, nejdříve dvěma malými zděnými místnostmi a poté dalšími zdmi, které tvořily jasně definované nádvoří (či zastřešený prostor). K rozvoji došlo během Archaického období, ačkoli některé keramické nálezy z místa pocházejí z předdynastické doby.

Základní podoba svatyně – skalní výklenek sloužící jako zděný přístřešek – byla zachována během Staré říše a zjevně až do období sjednocení Egypta za vlády jedenácté dynastie (cca 2040 př. n. l.), jedná se tedy o etapu dlouhou šest století. Během té doby proběhla zásadní změna ve vzhledu, vytvoření příjemného a upraveného prostředí namísto mohutných stěn. Uvnitř svatyně se ve středu nacházel čtvercový podstavec, 0,95 x 1,1 m, ten byl postaven z cihel, které byly od sebe odděleny vrstvami hrubé látky, díky tomu byl velmi pevný. U každého rohu se nacházela dřevěná tyč. Jak bude ještě uvedeno v pozdější části této kapitoly, toto místo (směřující na sever) mohlo být zakryto baldachýnem, aby se prostor vzhledově více přiblížil božskému místu. Tento malý prostor byl jako celek chráněn venkovní chodbou a druhou zdí. V malé míře můžeme identifikovat postupný vývoj vzhledu svatyně – od skrytého interiéru až po viditelný zevnějšek – kolem které byly navrženy pozdější chrámy s prostranstvím.

V jedenácté dynastii byla svatyně rozšířena, vytesané kamenné desky byly zasazeny do původní cihlové struktury, tím se zachoval prvotní půdorys. Následně ve dvanácté dynastii (kdy vládl Senusret I.) byla nahrazena jinou stavbou z pečlivě

dekorovaných kamenných bloků. Nicméně podle rozsahu kamenné dlažby (volné bloky přestavěné do moderní podoby v okolí místa) dokonce i dvanáctá dynastie zanechala vytyčené hranice, které byly vyvinuty ve Staré říši, ačkoli rozměry byly poupraveny na 12 x 8 m. Nárůst v používání dekorovaných bloků byl egyptský trend inspirovaný královským dvorem. V osmnácté dynastii byl zaznamenán posun k větší formalitě a monumentalitě v provinčních oblastech, to však nabralo zvláštní spád. Původní stavba byla stržena a starověký výklenek se dvorem byl zavalen kamennými bloky za účelem vyrovnat povrch do výšky žulových balvanů. Na tomto novém povrchu, za vlády Thutmose III., byl vybudován větší kamenný chrám. Tím nastala „zlatá éra“ těchto staveb. Stále se však stavitelé pokoušeli udržet kontakt s originální posvátnou svatyní pohřbenou v základech. Nově postavená stavba byla umístěna nad původní a pomocí kamenné šachty, která vedla přes základy až na podlahu rané svatyně, byla zajištěna komunikace s bohy.

Pokud je jednoduchost rané svatyně zarážející, jelikož odpovídá době stavby pyramid na severu, tak rovněž stovky předmětů, které se našly uvnitř, jsou poměrně jednoduše opracovány, až to navozuje dojem, že nebyly ani dokončeny. Mnoho z nich bylo rozprostřeno uvnitř celé svatyně, až během páté dynastie se začalo formovat přesné místo jejich koncentrace. Většina předmětů byla vyrobena z fajánse (lesklý modro-zelený glazovaný syntetický materiál, sloužící jako starověká náhražka dnešního plastu), dále byly použity keramika, slonovina, vápenec a pískovec. Tyto předměty se dají rozdělit do skupin:

- 1 Lidské postavy: jak dospělí tak i děti, nejvíce se vyskytovaly děti s prsty v puse; unikátní postava je sedící král, který na sobě má jako jediný hieroglyfické označení se svým jménem – král Džer z první dynastie (ačkoli se nachází na místě vytvořeném v šesté dynastii);
- 2 Paviáni/opice, pár těchto postavicek je vyobrazeno také s prsty v puse
- 3 Malá část představovala zvířata a ptáky, včetně žab, krokodýlů, lvů, prasat, hrochů, koček a ježků;
- 4 Oválné fajánsové pamětní desky, které měly na jednom konci hlavu zvířete, pravděpodobně ježka (existuje 41 příkladů tohoto zvláštního vzoru); jedna obdobná pochází z Tell Ibrahim Awad, kde má tato deska tvar lodi;
- 5 Fajánsové dlaždice, použité na tvorbu mozaiky na stěnách, mnoho z nich mělo vyrytý symbol na zadní straně;

- 6 Fajánsové předměty různých tvarů, především velké korálky, náhrdelníky a džbány;
- 7 Přírodní pazourek opracovaný do různých tvarů;
- 8 Pazourkové nože.

Kromě těchto skupin nese většina předmětů jméno krále Pepiho I. a II. z šesté dynastie (2265-2219 a 2212-2118 př. n. l.). Některé z nich, ba možná všechny, označovaly svátek *Sed* (jubileum) těchto králů. Jedním z předmětů byla váza ve tvaru sedící opice držící svá mláďata. Zbytek byly fajánsové pamětní desky (především Pepiho I.). Šestá dynastie nám také poskytla jediné nápisy ve formě: dvou zobrazení krále Merenre (2219-2212 př. n. l.) a krále Pepiho II., vyryté do jedné ze žulových stěn výklenku, připomínající válečné tažení do Núbie.

Tento materiál se nacházel v různých vrstvách z období všech šesti dynastií. Avšak poskládání předmětů ve svatyni nestanovuje, kdy byly zhotoveny; pouze znázorňuje, kdy zde byl daný kousek odložen a některé kousky už byly staré, když byly pohozeny na její dno. Tradice se oficiálně ujala během Archaického období a přetrvávala dlouhá léta. Detailní studie jednotlivých materiálů z každého předmětu ukazují, že zatímco Archaická doba je začátek stylu a repertoáru forem, nemusí to být nutně období vzniku všech předmětů. Tradice působila během Staré říše a pamětní desky se jmény z konce šesté dynastie byly vyráběny ve stejně jednoduchém stylu. Malá skupina řemeslníků musela uspokojit poptávku po takových předmětech, tím si udržovali svoji formu a techniku po dlouhou dobu, ve skutečnosti celých šest dynastií (téměř tisíc let mezi našimi daty 3085-2117 př. n. l.).

Dalším výrazným rysem této skupiny předmětů, který se vztahuje i na podobné skupiny z jiných míst (včetně Tell Ibrahim Awad, Tell el-Farkha a Abydos), je absence zobrazení, které je spojováno s božstvem, jak je tomu ve formálním umění, které začalo být velmi rozšířené, když se rozvíjela Stará říše (ačkoli skupina předmětů z Hierakonpolis zahrnovala postavičky jestřábů, u kterých se předpokládalo, že představují boha Hora). Po přezkoumání textu v žulovém kultovním prostoru – *naos*, kterým přispěl král Pepi I. a jenž byl znovu vyryt pod Merenrea (z oblasti svatyně, i když původní místo textu není zcela jasné), byla tato oblast na konci Staré říše považována za zasvěcenou bohyni Satet, která se později objevuje jako jedna ze skupiny tří elefantinských božstev: Chnum, Satet, Anuket. Každý z nich měl svoji vlastní osobitou podobu: Chnum byl beran a Satet s Anuket

byly ženy s neobvyklými pokrývkami hlavy. Stále se však nic z darovaných předmětů ve svatyni nijak nevztahovalo k jejich vzhledu.

Tato různorodá (vskutku heterogenní) škála hmotných předmětů, které se naprosto lišily od přesně dané podoby bohů a bohyň, která se vyvinula, když dvorští myslitelé omezili rozmanité a nejasně definované zobrazení fiktivních bytostí v celé populaci do „pantheonu“ bohů a bohyň, kde měl každý své jméno a rozlišující rysy, společně pak tvořili jeden z hlavních rysů starověkého Egypta, jak ho dnes chápeme my. Tak, jako ve vytvořeném prostředí, samoorganizace jde jedním směrem a uspořádané rozvržení jde druhým, stejně tak ve světě vědomostí, sebeurčení a nesčetných místních spontánních výzev se může stát, že pracují odděleně od akademického formátu preferovaným těmi, jejichž úlohou je udržovat tuto strukturu. Výsledkem je vynalézavost. Přesto by mohlo dojít k převodu z jednoho na druhého. Obrázky paviánů a škorpiónů jako předměty k uctívání u dvora jsou jedním z příkladů.

Skutečnost, že můžeme pracovat zpět v čase v Elefantině od jasně identifikovatelných pozůstatků chrámu k přírodním rysům, nám naznačuje, že původní žulový výklenek byl opravdu první svatyní na tomto místě. Malé předměty, které byly při vchodu do této svatyně zanechávány, označovaly návštěvu jednotlivce, který si přál zanechat něco ze sebe na kontaktním místě s dušemi. V průběhu času se to vyvinulo k uctívání bohyně (Satis) společně s lidmi, jejichž práce bylo hlídání, zlepšování a spravování míst začleněných do systému místní správy.

Tell Ibrahim Awad

Tell Ibrahim Awad se nachází v severovýchodní deltě, jedná se o pozůstatek mohyly, ve které jsou uchovány pozůstatky provinčního města, jehož jméno je ztraceno, ale svým počátkem sahá až zpátky do předdynastického období. Vykopávky, které započaly roku 1988, odhalily základy zděné budovy ze Střední říše, nacházely se obklopené zemí v nižší úrovni než původní podlaha. Což bylo pro Střední říši typické, v té době se budovaly silné stěny (až 2,90 m), které obklopovaly relativně malý prostor. Tyto zdi tvořily obdélníkovou stavbu. Pozůstatky ze Střední říše se však nedochovaly, proto je těžké posoudit do jaké míry, pokud vůbec, zasahovala tato stavba do poměrně velkého města tohoto období. Fakt, že hřbitov se nacházel na protější straně, poukazuje na pravděpodobnost, že stavba stála směrem k hranici města.

Při vykopávkách byl nalezen, jak z neúplného půdorysu, tak z jasně daných charakteristických rysů, dostatek důkazů, díky kterým se stavba mohla označit za chrám. Hlavními znaky byl písek, který se nacházel pod hlavními zdmi a táhl se po východozápadní ose, dále obdélníková jáma zasypaná pískem (cca 7 x 5,60 m), okolo které se nacházel rozdrolený vápenec, který mohl vzniknout při zničení malé budovy z vápencových bloků. Při hlubších vykopávkách byly odhaleny stěny z neveliké stavby s odlišným uspořádáním, která byla daleko méně formální. To bylo také považováno za chrám či svatyni ze Staré říše. V obdélníkové komoře (8 x 3 m) oddělovala stěna malý prostor (2 x 1,5 m), který částečně ohraničoval nízkou plošinu. U jedné ze zdí se nacházely keramické podstavce, kam se pokládaly obětní dary.

Předměty připomínající ty z Elefantiny (stejně tak jako z ostatních míst; více níže) byly rozptýleny po svatyni, některé se skrývaly pod pískem, jiné byly pohřbeny v jámách či zanechány v některých z místností. Nacházelo se zde přes 600 kusů, včetně lidských figurek, mnoho druhů zvířat z fajánsu a slonoviny (převážně vyřezávané z hroších klů), například paviáni (200 ks), krokodýli a hroši; také hlavice palcátů, herní postavičky, šperky, fajáns dlaždičky, přírodní kámen ve zvláštních tvarech a nádoby považované za „uctívací“. Obzvláště pozoruhodná je loď ve tvaru ježka, vyrobená z hlíny, jež je známá především z Elefantiny, dále pak fajáns modely svatyní (ze dřeva a rohoviny), stavby poměrně rozdílné od těch klasických, zdmi obehnaných, jako například v té, ve které byly nalezeny. Budova a předměty mohly být eventuálně cihlovou verzí Elefantinské svatyně, místo podobné jeskyni nacházející se na pláni (nebo zda zabírala část v pohřební mohyle, která už neexistuje?). Jelikož se osada nevyvinula v místo dlouhodobého patronátu, což je vyjádřeno skrz vytesané kamenné prvky, nemůžeme přiřadit jména bohů, kteří zde byli uctíváni.

4 COMMENTARY

In the commentary, macro- and microanalysis are discussed. Macroanalysis deals with the source text (the original text) and its features. Information as the source, author, readership, style, topic and context relates to this part. Furthermore, the following microanalysis deals with the target text (the translated text). It provides the difficulties during the process of translation and examples of modifications which were made by the author. In general, phrases, words or clauses which were intricate to transform into the target language. The commentary of translating issues explains – why and how the translator solved the problem because the way of advancement may not be equal for all translators. Finished target text contains certain signs of individuality related to the translator.

4.1 Macroanalysis

- **STYLE AND FUNCTION**

The source text is an excerpt from the book called “Ancient Egypt: Anatomy of civilization” by Barry J. Kemp. The book was published on 18th June 2018 (as the third edition) by Routledge. It is an extensive book with about 400 pages. The text contains technical terms and complex sentences which relate to the specific topic. It is the Special Style of Science - humanities, the main function is to inform and educate.

- **READERSHIP AND AUTHOR**

The content is intended for members of universities or colleges. It aims primarily at individuals which are acquainted with the technical terms of the source text (e. g. names of the periods or minerals, mainly rocks, used in ancient Egypt) and the history of ancient Egypt. The author wants to clarify the culture of Egypt and (in chosen parts for translation) the development of worship and shrines.

Barry J. Kemp is an archaeologist, Egyptologist, Professor of Egyptology at the University of Cambridge and he also leads the Amarna Project – excavations in this area.
[51]

- **TOPIC**

As was mentioned, the source text is about the history of Egypt. Translated parts are devoted to the gods and process of worshipping – how and why the ancient Egyptians used the shrines.

- **STRUCTURE**

The plot is divided into three parts, eight chapters and subsequently into the paragraphs. Pictures and notes occur to clarify the responding topic.

Part I: Establishing identity: **1) Who were the ancient Egyptians?**

2) The intellectual foundations of the early state

3) The dynamics of culture

Part II: The provider state: 4) The bureaucratic mind

5) Model communities

Part III: Intimations of our future: 6) New Kingdom Egypt: the mature state

7) The birth of economic man

8) Egypt in microcosm: the city of Amarna

The translated text is combined from the first and third chapter (in bold). The first one describes the Egyptians and introduces this state and its population. The third one is selected because the Egyptian culture is unique and has remarkable characteristics features. Many curiosities are mentioned in this chapter.

- **GRAMMAR**

- **Sentences:**

The text is written in long and complex sentences:

“It begins on the very local scale, and much of human history is concerned with its evolution although, as pointed out in the Introduction, the move from hunter-gatherer groups to societies in which dominance hierarchy was the rule is thought to have begun relatively late and has proceeded with different degrees of intensity and on different scales ever since.”

The author uses especially indicative sentences and, in some cases, rhetorical questions:

“But should we assume that, from this moment on, all cultural expression in material form took its cue from this source?”

Technical terms are frequent:

the Early Dynastic Period, the Middle Kingdom, Naos, Narmer Palette

○ **Tenses:**

Tenses are primarily present simple or past simple:

“Later dynasties added to their number and luminosity.”

“Pharaonic Egypt presents us with a clear instance of ...”

○ **Language:**

The source text is written in formal language and contains a large number of connectives:

“The space in front was, however, gradually enclosed...”

“When, on the other hand, as an archaeologist...”

● **LEXIS**

○ **Proper names** are abundantly represented:

the First Dynasty, Wadi Hammamat, the Eleventh Dynasty, Mentuhotep IV, Red Sea, Gebel Zeit, Elephantine, Hierakonpolis, Coptos, the Old Kingdom, King Djer

○ **Names of used minerals** in Egypt, especially types of rocks:

granite (žula), faience (fajáns), siltstone (slitovec/prachovec), greywacke (droba), galena (galenit), limestone (vápenec)

○ **Terminology:**

formal style (formální styl), canopy (baldachýn), faience (fajáns)

○ **Borrowings:**

originates in courts (from French – the king’s residence)

communicating via objects (from Latin)

she was a person to turn to for solace (from Latin “persona”)

in the late first millennium BC (from Latin)

○ **Abbreviations:**

BC (Before Christ), msdmt (mesdemet)

○ **Information about years and measurements:**

in the Eleventh Dynasty (c. 2040 BC), a neat structure measuring c. 12 x 8 m

4.2 Microanalysis

- **VOCABULARY, TERMS**

The source text contains specific vocabulary and terms which were difficult to transform into the target text. The text deals with the humanities, so the vocabulary relates to this topic. The way of translation is not always identical.

The words which are partially translated:

- *Beyond it lies the potential of transnational or transregional groupings which have been achieved in the past (often in the form of empires). – Transnárodní a transregionální. (page 13)*
- *(...) ‘intermediate’ phase. – (...) „intermediární (přechodnou)“ fázi. (page 20)*

The prefixes trans- and inter- come from Latin and are used in the Czech language without any modification (it is the method of borrowing – the word of the source text is transferred into the target text). *Trans-* is specified as: *přes, napříč*, and the prefix of the second example *inter-* means: *mezi*. The following part is translated into Czech: *-national – národní, -regional – regionální*. In the second case, the bracket is added to clarify the meaning of the translation.

Translation of terms:

- *(...) who pre-dated stone-carving (...). – (...) předchůdcům kameňezby (...). (page 17)*

To find an appropriate equivalent, it was necessary to research the word *stone-carving* on the internet. According to the websites, this word relates to the Czech equivalent *kameňezba*.

- *‘Great culture’ (...). – „Význačná kultura “(...). (page 14)*

The word *great* has several meanings – *ohromný, velký, parádní, ...* But the most suitable Czech equivalent to name the Egyptian culture is *význačný*. For instance, the variation of the Czech translation – *ohromná kultura*, sounds unnatural.

- (...) *a codified style* (...). – (...) *kodifikovaný styl* (...). (page 15)

There were two possibilities how to translate this part – *kodifikovaný/systematický*. In case, the Czech word – *systematický* – is used, the reader can better visualize its meaning. However, by naming a variety of style, the author prefers to keep the original title when it is feasible.

Deviation from the original vocabulary:

- (...) *to support a portable divine image*. – (...) *aby se prostor vzhledově více přiblížil božskému místu*. (page 23)

The word for word translation is: *portable* – *přenosná*; *divine* – *božská*; *image* – *představa/obraz*. The main message of these words relates to the gods. The translation is modified but the main point remains – *božské místo*.

- In time they served also as repositories of local prestige (...). – Ty časem sloužily i jako ukazatel místní prestiže (...). (page 19)

The word *repository* means *sklad* but it does not fit into the context, therefore, the Czech word *ukazatel* is used instead of *sklad*. From the previous sentences, it is evident that this word shows the prestige of some place.

- *The first three examples- Elephantine, Tell Ibrahim Awad and Tell el-Farkha – are presented here in a decreasing order of the clarity which they bring to the subject.* – *Elefantina, Tell Ibrahim Awad a Tell el-Farkha jsou příklady v sestupném pořadí seřazené podle dostupných informací, které přinášejí k tématu*. (page 22)

The word *clarity* means *jasnost, srozumitelnost*. Although, in this context, it means some information which is available to the subject, in other words, how the information clarifies the subject.

- **CAPITALIZATION**

In the English language, when the title consists of more words, all words are written with the capital letters. However, in the Czech language, the first word of the title is particularly written with the capital letter.

To find appropriate equivalents with the correct capital letters, it was necessary to search the words from the source text in the Czech book dealing with Egypt – “*Kletba faraonů a jiné záhady starověkého Egypta*” by Charlotte Booth [52] or on the internet. According to it, it was feasible to write the correct words into the target text.

- (...) *through the Early Dynastic Period (...).* – (...) *přes Raně dynastické období (též Archaické období) (...).*
- (...) *the Upper Egypt (...).* – (...) *Horní Egypt (...).*
- (...) *the First Dynasty.* – (...) *první dynastie.*
- (...) *back into the Predynastic Period.* – (...) *zpátky do předdynastického období.*

- **ADDITIONAL INFORMATION**

In some cases, the context requires to add the supplemental information into the translation. As a result, the meaning is more comprehensible.

- (...) *with a picture of the king offering milk before Min.* – (...) *s kresbou krále, který dává mléko bohu Min, jakožto další oběť.* (page 17)

Additional explanation:

These additions show the meaning of the related word. Their function is to explain the meaning to the reader.

- *As time passed, traditions of formality developed (including calendars of feasts), which discouraged variation.* – *Postupem času se rozvíjely tradice formality – s přesnými pravidly (včetně kalendářů a svátků), které zabránily různorodostem.* (page 16)
- *To judge from the text on a granite naos (...).* – *Po přezkoumání textu v žulovém kultovním prostoru – naos, (...).* (page 25)

Additional information to show the connection with the previous sentence:

Simple sentences related to the previous ones are adapted. In word for word translation, the sentences appear unnatural. Due to the additions, the sentences sound more natural and the connections are more visible.

- *We still live in a politically transitional time. – Je tedy nutné podotknout, že stále žijeme v politicky přechodné době.* (page 14)
- *The ordinariness and predictability can be discouraging. – Tyto dva rysy, obyčejnost a předvídatelnost, mohou být leckdy odrazující.* (page 14))

• COMBINED SENTENCES

It is possible to combine two sentences into one unit. Only when the second sentence extends the information from the first one. Both sentences are connected and say the message about the same topic to the reader.

- *All are products of great and distinctive traditions of culture. They combine the essence of contemporary high knowledge and of deference to power. – Všechno to jsou výtvary velkých a odlišných kultur, které spojují podstatu velkého moderního vědění a respekt k moci.* (page 14)
- *But to reach this stage it has to expand at the expense of other traditions. It has to colonize the minds of the nation. – Avšak dosáhnout takové úrovně rozšíření je možné jen na úkor jiných tradic a tím kolonizovat celý národ.* (page 14)

• DEVIATION FROM THE LITERAL TRANSLATION

The most of the sentences from the source text cannot be translated literally. The translated sentences ought to sound natural, for this reason, the stylistic adaptation is required. There is a difference between the Czech and English language, every language uses its own verbs with the diverse situations, so the translator is obliged to reformulate the sentence in the process of translation.

- *Pinning down the gods – Egyptští bohové* (page 16)

This is the subtitle of the chapter and the phrase *pinning down* means – *to describe*. However, the title should be concise and clear.

- *(...) is largely lost to us. – (...) už se asi nedozvíme.* (page 20)
- *(...) and it took on a very different aspect. – (...) to však nabralo zvláštní spád.* (page 24)
- *As work got under way (...). – Když byla práce v plném proudu (...).* (page 18)

These formulations consist of simple words, however, the phrases have to be reformulated to be suitable in the target language and thus the transformation was made.

- *Did the First Dynasty kings throw a cultural switch that instantly lit up the whole country? Was there the will, or the means, or even the interest to convert the whole country to this intellectual outlook? – Změnili vládcové první dynastie kulturu tak, že tím osvětili celou zemi? Byl v tom skrytý záměr přeměnit celé pole působnosti do tohoto duševního postoje?* (page 15)

In the first sentence, phrases *to throw a cultural switch* (=to change the position by the force) and *to lit up* (=osvětit) occur. The translator has to find an appropriate translation of these phrases and adapts the sentence to be intelligible.

- *By this approach the lights were indeed switched on in the Early Dynastic Period. – Díky tomuto pokroku Archaické období jen vzkvétalo.* (page 16)

This sentence is connected to the previous one and the Czech translation is modified. The literal translation is – *světla byla vskutku zapnuta*, this formulation cannot occur in the target text, it does not sound natural. And according to the knowledge from the previous sentence, it is evident that the meaning is close to the word *developing*. As a consequence, the Czech word – *vzkvétat* – was selected.

- *(...) same from place to place and from time to time (...). – (...) regionálně a časově stejné (...).* (page 14)
- *In their appearance, they leave conveniently distinctive images in the mind. – Svým vzhledem poutají naši pozornost.* (page 14)

- **COMPLEX SENTENCES:**

The biggest issue was the translation of the long and complex sentences. It is not difficult to understand them passively, however, the problem is the transformation of the source text into the target text. The translator has to find the proper equivalents and primarily the word order. Complex sentences occur in the entire source text because of its function as a technical text.

- *This was (and is) a particular instance of a wider form of human behaviour: marking one's presence in order to give a sense of permanence to a passing moment that appeared significant at the time and, with the spontaneously inventive power of imagination, also giving it explicit meaning defined by the knowledge of the time. – To byl (a stále je) konkrétní příklad rozsáhlé formy lidského chování: označení něčí přítomnosti za účelem propůjčit trvalý smysl pomíjivému okamžiku, to se v té době jevílo jako velmi podstatné a spolu s představivostí to také dostávalo explicitní význam definovaný znalostmi času. (page 16)*
- *When back home in the Nile valley and delta, in a world made more complex by the development of innumerable local traditions, the same people rejoined a world of many options in the search for protection and the expression of gratitude beyond the society of the living. – Po návratu domů ze svých expedic do údolí Nilu a nilské delty, ve světě, který se stal komplexnějším právě díky rozvoji nespočetných místních tradic, se tito lidé snažili najít způsob i zde, jak se znovu přiblížit k duchovnu a získat si tak ochranu a možnost vyjádřit vděčnost. (page 18)*
- *Formal style is open to being broken up into component parts and thus to being taught, using examples as approved models, and hence to involving a greater number of people at various levels of skill. – Formální styl je členěn na jednotlivé části a vyučován pomocí příkladů odpovídajících modelů, proto vyžaduje větší počet lidí na různé dovednostní úrovni. (page 19)*

5 GLOSSARY

A

Alignment	uspořádání
Alleviation	zmírnění
Amenable	přístupný
Ancestor	předchůdce/předek
Ancient Egypt	starověký Egypt
Archaeologist	archeolog
Architecture	architektura
Artefact	artefakt
Artistic and architectural masterpieces	umělecká a architektonická veledíla
Autonomy (=independent individuality)	nezávislost/individualita

B

Baboon	pavián
Beads	korálky
Boulder	balvan

C

Canopy	baldachýn
Carved stone slabs	vytesané kamenné desky
Cemetery	hřbitov
Chamber	komora
Chapel	kaple
Cluster	chumel/shluk
Comfort	útěcha

Commemorative texts	pamětní texty
Communal feast	veřejná hostina
Confinement	uvěznění
Court culture	dvorská kultura
Court	královský dvůr
Courtyard	nádvoří
Craftsman	řemeslník
Craftsmanship	zručnost
Crocodile	krokodýl
Crudeness	nedokončenost
Cult	uctívání/kult
Culture	kultura
D	
Debris	pozůstatky/trosky
Deity/divinity	božstvo
Deliverance	vykoupení
Desert landscape	pouštní krajina
Desert	poušť
Distinctive	osobitý/odlišný
Donation	dar
Draw attention (=to notice)	upoutat pozornost/všimnout si
Dwelling	obydlí
Dynastic realm	dynastická říše
Dynasty	dynastie

E

Early Dynastic Period	Raně dynastické období/Archaické období
Enhanced	rozšířený
Erect	vztyčit/postavit
Evidence	důkaz
Excavate, colloquial – digging	dělat vykopávky/vykopávky
Experience	prožitek

F

Faience	fajáns (jemná keramika)
Figurines	postavičky
Flint	pazourek
Fortified town	opevněné město
Fortress	pevnost

G

Galena	galenit (minerál)
Geographical homogeneity	geografická stejnost
God	bůh
Graffito	kresba
Granite	žula (hornina)
Gratitude	vděčnost
Greywacke	droba (hornina)
Guidance	rada/pomoc

H

Hawk	jestřáb
------	---------

Hedgehog	ježek
Hieroglyphic writing	hieroglyfické písmo
Hippopotamus	hroch
Homeland	domovina
Human figures	lidské postavy
Hunter-gatherer groups	lovci a sběrači
I	
Iconography of gods	ikonografie bohů
Imaginary being	imaginární bytost
Incense	kadidlo/vonná tyčinka
Inheritance	dědictví
Inlay	mozaika
Inscription	nápis
Intermediate phase	přechodná fáze
Ivory	slonovina
K	
King	král
L	
Limestone	vápenec (hornina)
Linkage	vazba/spojení
Local scale	v místním měřítku/na určitém místě
Luminosity	unikátnost
M	
Middle Kingdom	Střední říše

Military campaign	válečné tažení
Monumental size	monumentální velikost
Mound	(pohřební) mohyla
Msdmt (= mesdemet)	pigment využívaný jako oční kosmetika
Mud-brick	hliněná cihla
Myth	mýtus
N	
Naos	kultovní prostor antického chrámu
Narmer Palette	Narmerova paleta (významný egyptský archeologický nález)
National consciousness	národní vědomí
Nationhood	národnost/status národa
Natural cave	přírodní jeskyně
New Kingdom	Nová říše
Niche	výklenek
Nile valley	údolí Nilu
O	
Offering	oběť/obětování
Offering-stone	obětní kámen
Officiant	duchovní/kněz
Old Kingdom	Stará říše
P	
Papyrus	papyrus
Patronage	patronát
Pendants	přívěšky

Pervasive	velmi rozšířený/všudypřítomný
Pharaonic culture	faraonská kultura
Pin down	popsat/přípevnit
Plaque	pamětní deska/plaketa
Pot	džbán
Pottery	keramika
Predynastic Period	předdynastické období
Provincial town	provinční město
Pyramids	pyramidy
Q	
Quarry	lom
R	
Ram	beran
Raw materials	suroviny
Recognized	uznávaný/uctíváný
Rectangular building	obdélníková stavba
Reign	vládnout/panovat
Religion	náboženství
Repository	depozitář/sklad
Rough stone	surový kámen (neopracovaný)
Rule	vláda/vládnout
S	
Sanctuary/shrine	svatyně
Sandstone	pískovec (hornina)

Sarcophagus	sarkofág
Scorpion	šorpion
<i>Sed</i> -festival	svátek <i>Sed</i> (za účelem omladit faraona při třicátém výročí svého nástupu na trůn)
Set off	vyvolat/být příčinou
Siltstone	siltovec/prachovec (hornina)
Solace	útěcha
Spell	kouzlo
Statuary	sochy/sochařská výzdoba (na daném místě)
Statue of clay	hliněná socha
Statue	socha
Statuette	soška
Stelae/stela	stéla
Stone-carving	kamenořezba
Succumb	podlehnout/podřít se
T	
Take for granted	brát za samozřejmé
Temple	chrám
The presiding spirits of local places	předsedající duše míst /vládnoucí duše míst
Thunderstorm	bouře
Tip	cíp
Tomb	hrobka
Turquoise	tyrkys (drahokam)
Two-dimensional art	dvourozměrné umění
Two-dimensional depiction	dvourozměrné vyobrazení

U

Upper Egypt

Horní Egypt

V

Votive

votivní/děkovné/věnované

W

Worship

uctívání

Wrought havoc (=widespread destruction) celoplošné narušení/zničení

6 CONCLUSION

The Bachelor's thesis objective was to translate selected parts from the printed book about humanities with the commentary and glossary. The chapters were translated from English into Czech and their original form is attached to the end of the thesis. The aim of this work was also to represent this type of text to the reader. It belongs to the Style of Science and Technology, therefore, the technical terms are abundantly present in complex sentences.

This thesis includes four main parts. The first one is the Theoretical part where the process of translation, its methods, phases, definition and also the functional styles are discussed. Acquired knowledge from this part was subsequently used in the Practical part. This part contains the target text, in other words, the translated text in Czech.

The Commentary is devoted to show the hindrances. The author states examples and its own solutions with an explanation. It is followed by the Glossary which ought to extend the reader's vocabulary. All included terms are translated for a better understanding of the source text.

To conclude, the translation provided a better insight into the differences between the Czech and English language to the author. It demonstrates that the translation cannot be mechanical and literal. It includes the comprehension of the source text and the reformulation into the target language which should sound natural. To achieve a satisfactory translation, the knowledge of translation theory together with experiences from the practice and the familiarity with the new terminology are required. In fact, no translation can be completely correct because every translator translates the source text distinctively and in the target text, the signs of individuality are visible.

7 ENDNOTES

- 1) NEWMARK, Petr. *A textbook of translation*, p. 5
- 2) MUNDAY, Jeremy. *Introducing Translation Studies, Theories and Applications*, p. 5
- 3) LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*, p. 17
- 4) NEWMARK, Petr. *A textbook of translation*, p. 8-9
- 5) KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*, p. 5-6
- 6) LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*, p. 53-56
- 7) NEWMARK, Petr. *A textbook of translation*, p. 11
- 8) *Ibid.*, p. 12
- 9) LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*, p. 59, 61, 64, 67
- 10) *Ibid.*, p. 68 -70
- 11) *Ibid.*, p. 81, 83
- 12) NEWMARK, Petr. *A textbook of translation*, p. 13
- 13) *Ibid.*, p. 19, 22-24, 26, 28-29
- 14) LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*, p. 44, 51-52
- 15) KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*, p. 14
- 16) VINAY, Jean-Paul, DARBELNET, Jean. *Comparative Stylistics of French and English, A methodology for translation*, p. 30-31
- 17) *Ibid.*, p. 31-32
- 18) *Ibid.*, p. 32-33
- 19) NEWMARK, Petr. *A textbook of translation*, p. 46
- 20) VINAY, Jean-Paul, DARBELNET, Jean. *Comparative Stylistics of French and English, A methodology for translation*, p. 34
- 21) *Ibid.*, p. 34-35
- 22) VINAY, Jean-Paul, DARBELNET, Jean. *Comparative Stylistics of French and English, A methodology for translation*, p. 36
- 23) *Jak na překlad* [online]. 2011-01-04. [Accessed. 2020-02-09]. Available at: <http://prekladanijehracka.blogspot.com/2011/01/prekladatelske-postupy.html>
- 24) MUNDAY, Jeremy. *Introducing Translation Studies, Theories and Applications*, p. 58

- 25) VINAY, Jean-Paul, DARBELNET, Jean. *Comparative Stylistics of French and English, A methodology for translation*, p. 38
- 26) Ibid., p. 39
- 27) KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladau*, p. 122
- 28) Ibid., p. 125-126
- 29) Ibid., p. 127-128
- 30) Ibid., p. 129-131
- 31) Ibid., p. 136
- 32) Ibid., p. 137-139
- 33) Ibid., p. 140-144
- 34) Ibid., p. 146, 148
- 35) Ibid., p. 147-148
- 36) Ibid., p. 156
- 37) Ibid., p. 138-139
- 38) Ibid., p. 157
- 39) Ibid., p. 158
- 40) Ibid., p. 159-160
- 41) Ibid., p. 163-164, 166-168
- 42) Ibid., p. 168, 171-172
- 43) Ibid., p. 178-179
- 44) Ibid., p. 180-183
- 45) Ibid., p. 188-189
- 46) Ibid., p. 189
- 47) Ibid., p. 190
- 48) *Classification of functional styles, belles-lettres style* [online]. [Accessed. 2020-03-18]. Available at: <https://studentguide.ru/shpargalki-po-anglijskomu-yazyku/classification-of-functional-styles-belles-lettres-style.html>
- 49) *Functional styles and functional stylistics* [online]. 2015-07-30. [Accessed. 2020-03-18]. Available at: <https://healed4ever.wordpress.com/2015/07/30/functional-styles-and-functional-stylistics/>
- 50) *Functional Styles of the English Language* [online]. [Accessed. 2020-03-18]. Available at: https://www.studmed.ru/view/functional-styles-of-the-english-language_39c25376457.html

- 51) *Barry Kemp (Egyptologist)* [online]. Edited 2019-9-24. [Accessed. 2020-03-20].
Available at: [https://en.wikipedia.org/wiki/Barry_Kemp_\(Egyptologist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Barry_Kemp_(Egyptologist))
- 52) BOOTH, Charlotte. *Kletba faraonů a jiné záhady starověkého Egypta*, p. 23-24, 29, 35, 67, 69, 95, 174, 185

8 BIBLIOGRAPHY

8.1 Printed sources

BOOTH, Charlotte. *Kletba faraonů a jiné záhady starověkého Egypta*. Frýdek-Místek: Alpress, 2013. ISBN 978-80-7466-181-5.

KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0143-6.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 3. vyd., upr. a rozš. verze. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X.

MUNDAY, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and applications*. London: Routledge, 2001. ISBN 0-415-22926-X.

NEWMARK, Peter. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall, 1988. ISBN 0-13-912593-0.

VINAY, Jean-Paul, DARBELNET, Jean. *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1995. ISBN 90-272-1610-X.

8.2 Internet sources

Anglicko-český praktický slovník [online]. Available at: <https://slovníky.lingea.cz/Anglicko-cesky>

Barry Kemp (Egyptologist) [online]. Edited 2019-9-24. [Accessed. 2020-03-20]. Available at: [https://en.wikipedia.org/wiki/Barry_Kemp_\(Egyptologist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Barry_Kemp_(Egyptologist))

Classification of functional styles, belles-lettres style [online]. [Accessed. 2020-03-18]. Available at: <https://studentguide.ru/shpargalki-po-anglijskomu-yazyku/classification-of-functional-styles-belles-lettres-style.html>

Functional styles and functional stylistics [online]. 2015-07-30. [Accessed. 2020-03-18]. Available at: <https://healed4ever.wordpress.com/2015/07/30/functional-styles-and-functional-stylistics/>

Functional Styles of the English Language [online]. [Accessed. 2020-03-18]. Available at: https://www.studmed.ru/view/functional-styles-of-the-english-language_39c25376457.html

Jak na překlad [online]. 2011-01-04. [Accessed. 2020-02-09]. Available at: <http://prekladanijehracka.blogspot.com/2011/01/prekladatelske-postupy.html>

Linguee, English-Czech Dictionary [online]. Available at: <https://www.linguee.com/>

On-line slovník pro 28 jazyků [online]. Available at: <https://bab.la/>

Seznam slovník [online]. Available at: <https://slovník.seznam.cz/>

8.3 Source of original text

KEMP, Barry J. *Ancient Egypt: Anatomy of a Civilization*. Third edition. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-0-415-82725-6.

9 ABSTRACT

The Bachelor thesis deals with the translation from the field of humanities. Its objective is to translate the English text into the Czech language. Translated text is supplemented with the commentary and glossary.

The work is divided into four main parts: Theoretical part, Practical part, Commentary and Glossary. The first part is dealing with the theory of translation, its definition, process, methods, phases and with the functional styles in English.

The Practical part provides the translated text which comes from the English book about Egypt. This part is followed by the Commentary and Glossary. The Commentary includes the macro approach which gives the information about the source text and micro approach which is devoted to the problematic parts of the translation. The last part is the Glossary where the vocabulary is given with the Czech equivalents.

10 RESUMÉ

Bakalářská práce se zabývá překladem z oblasti humanitních věd. Jejím cílem je překlad anglického textu do českého jazyka. Přeložený text je doplněn komentářem a glosářem.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních částí: teoretická část, praktická část, komentář a glosář. První část se zabývá teorií překladu, jeho definicí, procesem, metodami, fázemi a funkčními styly v angličtině.

Praktická část poskytuje přeložený text, který vychází z anglické knihy o Egyptě. Po této části následuje komentář a glosář. Komentář zahrnuje makroanalýzu, která uvádí informace o zdrojovém textu a mikroanalýzu, která se věnuje problematickým částem překladu. Poslední částí je glosář, kde se nachází slovní zásoba s českými ekvivalenty.

11 APPENDICES

WHO WERE THE ANCIENT EGYPTIANS?

Books about ancient Egypt take for granted that the ancient Egyptians were already, in essence, a nation. It is natural to say that the Egyptians believed in such and such a thing and acted in a certain way. Modern historians, however, might not altogether agree and ask: 'Are you sure? Are you not being naive?' For they tend to see the concept of nationhood and national consciousness as having begun in western Europe in the eighteenth century, and as having been somehow linked to the decline in the power of religion. Nationhood is, from this point of view, to be contrasted with large cultural systems that preceded it, in particular the 'religious community' and the 'dynastic realm'. Mediaeval Europe supplies the pre-modern norm. Christianity and Latin language, and the transfers of rulership of huge swathes of territory through dynastic marriages and conquests, created loyalties and enmities that transcended boundaries of shared inheritance and common language. Henry II, King of England (and Wales), spoke French as his first language and owned and ruled almost the same amount of territory in France. This seems the antithesis of circumstances in which nationhood exists. Another example, very relevant to Egypt, is the Ottoman Empire which, in its heyday, extended from Budapest to Baghdad, from Cairo to the Caspian Sea and held within its embrace many diverse societies, separated by language and local history. What unified them was Islam, the Arabic language (and to a lesser extent the Ottoman language of state business), and loyalty to the Sultan and to his representatives. Only in the wake of its collapse came the assertion of local identities which either transformed themselves into nations (as with Greece and Egypt, and the Ottoman heartland of Turkey) or have struggled to do so through more than a century of communal violence, primarily in the Balkans and more recently in Syria and Iraq.

Collective identity is an ancient, deeply felt, and sometimes rather murky attribute of humanity. It begins on the very local scale, and much of human history is concerned with its evolution although, as pointed out in the Introduction, the move from hunter-gatherer groups to societies in which dominance hierarchy was the rule is thought to have begun relatively late and has proceeded with different degrees of intensity and on different scales ever since. Nor is the nation-state necessarily the final grouping. Beyond it lies the potential of transnational or transregional groupings which have been achieved in the past

(often in the form of empires). India, the USA and China are examples of very large territories that have managed to become 'natural' units. The voluntary union of European states aspires to something like this status (and also illustrates the point that moves towards harmony engender perverse opposites, in the shape of national political movements dedicated to weakening it). Furthermore in the 1960s the short-lived political linking Egypt with Syria, Iraq and Libya (to create a United Arab Republic) had the same aim. We still live in a politically transitional time.

THE DYNAMICS OF CULTURE

If I visit the pyramids of Giza or the decorated temples and tombs at Luxor I am aware immediately of facing a distinctive human creation. I will feel the same when in the presence of a mediaeval mosque in Cairo or a castle or cathedral in Europe. All are products of great and distinctive traditions of culture. They combine the essence of contemporary high knowledge and of deference to power. In their appearance, they leave conveniently distinctive images in the mind. When, on the other hand, as an archaeologist I excavate amidst the dwellings of one of ancient Egypt's poorer communities, the distinctiveness is much less. The men from the local village whom I employ to do the digging will see the outlines of human life not too different from their own: here the kitchen, there the cattle byres. The ordinariness and predictability can be discouraging. I have to remind myself that culture and environment are never really the same from place to place and from time to time, and that the search for variation within the broad regularities of human life is an essential part of understanding the complete spectrum of human behaviour. That kind of variation might be less visually arresting than the subject matter of tourist guidebooks, and harder to define, but it is bound to be there and is the prime source for investigating life at grass-roots level.

'Great culture', which in time becomes tourist culture, was not the spontaneous creation of the common person.

It is no accident that we meet its manifestations in large buildings where gods are honoured, in palaces, mansions and castles. Great culture, which requires patronage and the direction of labour, originates in courts. The wealth, size, splendour, craft standards and intellectual novelties are part of the instruments of rule, encouraging personal abasement, the attitude of deference. Temple and palace, and in the case of ancient Egypt

their extensions into the culture surrounding the dead, often seem to account for much of what is distinctive about past cultures. When well established, a great tradition may have an influence that is felt throughout society. But to reach this stage it has to expand at the expense of other traditions. It has to colonize the minds of the nation. Whatever does not succumb becomes 'folk culture' or 'popular culture' (although in the modern world, aspects of the latter have achieved an unprecedented level of elevation).

Ancient Egypt is amongst the earliest of the world's great cultural traditions. We are fortunate in being able to observe, through a relative abundance of material, the codification of tradition by which it started at the time of transition to the First Dynasty. In the beginning, however, it had a restricted scope. The objects were themselves small in size, and were probably limited in numbers. They expressed the pretensions of a new generation of rulers, and the beginnings of an attempt to systematize and to express more explicitly knowledge about the profundities of the universe. But should we assume that, from this moment on, all cultural expression in material form took its cue from this source? Did the First Dynasty kings throw a cultural switch that instantly lit up the whole country? Was there the will, or the means, or even the interest to convert the whole country to this intellectual outlook?

To answer these questions we must investigate how court culture expanded at the expense of other local traditions, and consider not only early works of art, but also the general archaeological record in which we might find traces of 'folk culture'. One way of thinking about this is to see the subject as a manifestation of the two sources of human order. One is when individuals retain some autonomy even when acting as part of a larger group. When expressed through the act of building the term 'self-organisation' is useful; in other forms of expression its equivalent is 'self-defining' and together they represent the 'informal' and draw upon what appears to be spontaneity. The other source of order is a codified style which prescribes, in part through teaching, what the proper forms are, whether in art or in architecture. Those that follow considered and authoritatively promoted models can be said to be 'formal'. A chronological way of ordering the evidence is then to recognize a general evolution in degrees of formality in culture in which the self-defining loses ground.

A common way of introducing ancient Egypt is through a selection of artistic and architectural masterpieces, produced as expressions of an accepted codified style. Selections of this kind provide a record of continuous development in which geographical

homogeneity is also prominent. From this perspective, the source material does provide a generally most satisfactory basis for writing a history of Egyptian 'high' culture. From prehistoric times, a single line of progress can be followed from the late predynastic cultures of Upper Egypt, through the Early Dynastic Period to the full flowering of Pharaonic culture in the Old Kingdom. Late predynastic artistic achievement comes to us as a series of isolated objects, small in scale, individual in expression. Its culminating product is the Narmer Palette from the very beginning of the First Dynasty. From this phase of great creativity emerged a carefully composed visual art that successfully moulded the shape of Pharaonic culture to the very end, and just as successfully has influenced modern appreciations of ancient Egypt. Hieroglyphic writing, sanctuary and two-dimensional art became aspects of a single, rigidly studied mode of visual expression. An integral part of the process was the development of an iconography of gods which, whether they represented speculative abstractions or the presiding spirits of local places, reduced them to variants of a single image. This was the achievement of the Early Dynastic Period, the invention of a world of ideas and forms. Subsequently the Egyptian impetus for innovation turned to monumental architecture culminating in the pyramids and their temples. By this approach the lights were indeed switched on in the Early Dynastic Period. Later dynasties added to their number and luminosity.

Pinning down the gods

Pharaonic Egypt presents us with a clear instance of common aspect of complex societies: the identification, in particular localities, of gods who were felt to be accessible, usually through the adoption of a deferential attitude that often needed to be expressed through gifts considered to be worthy, and specially composed forms of words and prescribed actions. As time passed, traditions of formality developed (including calendars of feasts), which discouraged variation. Spontaneity and improvisation nevertheless remained possible. Knowledge of imaginary beings (gods and spirits, including the element that was divine within people, both living and dead), like all knowledge, was ultimately internal to individuals. They carried it with them, in the home, when dragging stones in quarries, when travelling to foreign land. That knowledge could trigger spontaneous acts of deference or reverence when far away from the god's places of origin.

This was (and is) a particular instance of a wider form of human behaviour: marking one's presence in order to give a sense of permanence to a passing moment that appeared significant at the time and, with the spontaneously inventive power of

imagination, also giving it explicit meaning defined by the knowledge of the time. A single graffito or deliberately selected and placed object can set off a pattern of copied behaviour, in effect a local tradition, and the underlying attitude can range from the casual, to a claim of ownership or to an appeal to transcendental power. Although patterns recur, this kind of behaviour cannot be reduced to rules. A strong element of randomness is present. Some distinctive desert landscapes, for example, attracted graffiti and shrines, but many more, equally distinctive, did not. It took only the action of a single individual to make a place seem significant and thus to prompt others to repeat the action, sometimes over long periods.

How it could work is illustrated by records carved in the Wadi Hammamat in the eastern desert, at a place where there were quarries for siltstone and the closely related greywacke, a hard, greenish-grey stone prized for statues and sarcophagi. Amongst the large number of ancient graffiti must be one which was the earliest but cannot now be identified, either left by someone collecting loose pieces of stone for carving into objects or, since the earliest probably belong to people who pre-dated stone-carving, pausing whilst using the long, winding wadi as a route between the Nile valley and the Red Sea. Over a long period of time it prompted other to carve on the surfaces and with growing elaboration. As ever, human imagination supplied added layers of meaning. So a large expedition arrived there near the end of the Eleventh Dynasty (reign of Mentuhotep IV, c. 2001 – 1994 BC). No sooner had it arrived (so a text tells us) than a pregnant gazelle appeared which seemed to lead the expedition to a particular spot where it gave birth, the patch of rock being just right for the extraction of a sarcophagus lid. The gazelle was killed as an offering to the presiding spirit of the place who required a name: not Horus or Hathor, who might in other desert locations have been chosen, but in this case Min ‘Lord of the Desert Hills’ who was also the presiding spirit of the town of Coptos at the Nile valley end of the Wadi Hammamat. Eight days later a thunderstorm struck, described as a revelation of the god’s appearance (or ‘forms’) and creating a temporary pool of drinkable water. After five days the desired block of stone had been cut and brought down from the quarry face. In celebration, cattle and goats were slaughtered and incense burnt, simultaneously a thank-offering to Min and a communal feast for the large workforce. We have this narrative because it was recorded in hieroglyphic texts carved on adjacent rock surface along with a picture of the king offering milk before Min. A scene of this kind is more familiar on the walls of temples. Its presence here illustrates how a tradition,

by now quite ancient, of marking an individual's presence was elevated to something more significant by importing the formula of named god and reverential practice.

Over the centuries many more expeditions were to come, leaving their records carved in the same locality. Many of these records are no more than the names of the men who formed the expeditions. Yet apart from a small number of huts of boulders, nothing seems to have been built, although, in the late first millennium BC, one secluded piece of quarry received a concentration of commemorative scenes and texts, qualifying it, in modern literature, as a 'chapel' or 'shrine' (although it is unlikely to have had staff to look after it). Apart from this late attempt at greater formalization, the rough inscribed rock faces provided a sufficient focus of attention for visitors wishing to direct their thoughts and perhaps the actions of offering to the presiding spirit of the place. Nothing as elaborate as a guide-book temple was created during two thousand years.

At some desert locations visitors defined a point of contact with a presiding spirit more overtly. One of these was in the hills beside the Red Sea, at Gebel Zeit where, between the Twelfth Dynasty and late New Kingdom, they mined the mineral galena (*msdmt*, lead sulphide, thus lead ore), used as an eye pigment. As work got under way a shrine was created in a natural cave. Eventually, in the New Kingdom, a shelter, c. 6,5 m across, was built from rough stones on a nearby terrace. An arrangement of post holes suggests that a small canopy was erected inside. Those who used the shrine marked their presence by leaving a small object behind, frequently one of the brittle faience rings that were popular at the time. Some were left in cracks between the stones; others had been gathered into a pottery jar and buried outside. Small stelae and statuettes were buried in the north-east corner. These show that some of the people who came to the shrine had their own personal view as to whom they were addressing: Hathor, 'Lady of Galena (*msdmt*)', Horus, 'Lord of the desert Hills', Min of Coptos (as at the Wadi Hammamat) and Path of Memphis. There seems to have been no formal identification: the simple structure was there to provide a conducive atmosphere for individuals to open portals in their minds (help-lines of a sort) to a god or goddess whom they had already chosen or who had been suggested by another member of the expedition. In view of the isolation and difficulties of supply, it is unlikely that anyone was left to look after the shrine between expeditions.

When back home in the Nile valley and delta, in a world made more complex by the development of innumerable local traditions, the same people rejoined a world of

many options in the search for protection and the expression of gratitude beyond the society of the living. Some options were to be found in the home, where spells could bring protection and where, at least in later periods, ancestors could be remembered and honoured. Those ancestors and the spirits of the more powerful dead were primarily accessible, however, at their tombs and the offering-places and chapels with which they were often provided. These were regular destinations for many Egyptians, either from the obligations of paid employment as officiants in the permanent offering-cults or from inner promptings. But as a result of moments of invention and personal initiative places within the community were also selected where people could feel close to particular members of the broad assemblage of gods and ancestral spirits that the Egyptians recognized. Some of these places failed to survive for long; others gained sufficient prestige to have a long history. These places of quickened imagination are the shrines and temples of society. In time they served also as repositories of local prestige, manifested through donations of objects, of revenue-producing land and of labour. In their shapes as places and in the character of the donations they chart their own history. Although it could not have been foreseen in their earlier periods, that history was towards a single, carefully constructed formal style which integrated most aspects of material culture. Formal style is open to being broken up into component parts and thus to being taught, using examples as approved models, and hence to involving a greater number of people at various levels of skill. It is also more open to scaling up to monumental size. Full formality of style is what we see as typical of ancient Egypt, the style of the Pharaohs.

The gradual adoption of formality of style is not easily defined by the chronological divisions of dynasties and broader historical periods. I have been inclined to group the earlier material under the heading 'Preformal'. In terms of architecture, the temples of the New Kingdom, which mark a major extension of patronage in favour of towns, giving each a striking centre of local prestige, represent the flowering of formality and so a 'Mature Formal' style. 'Early Formal' covers intermediate forms, whilst the 'Late Formal' temple absorbed much energy in the period between the Thirtieth Dynasty and the earlier part of the Roman occupation of Egypt.

This chapter is primarily concerned with places of encounter with gods, and the term 'Preformal' still implies something that can be recognized as a shrine. But self-evident recognisability cannot be extended indefinitely back into Egypt's prehistory. Readily identifiable shrines – designated spaces that we can recognize were created for

communication with accessible and named invisible being – appear in the archaeological record relatively late. Was there a yet earlier phase which we are still unable to see? The transition from more-or-less invisibility or insubstantiality to visibility and growing formality has been observed in African societies since their contact with the West:

The more a society departs from the simplest forms of social organization – lineages and clans – in the direction of state structure, the more the places of worship tend to take on importance. In other words, political and administrative centralization itself requires a certain concentration of religion into well-defined buildings, while the division of society into lineages and clans favors the scattering of places of worship and diminishes their distinctiveness to the point that certain of them blend into the environment.

An example of how simplicity in this context could manifest itself is provided by accounts of the people of Ingessana (on the Sudan-Ethiopian border), where the basic form of settlement remained till modern times the individual farmstead composed of a cluster of circular dwellings surrounded by a fence. The shrine was a hut, in appearance indistinguishable from others and usually empty. Although regarded as dwelling houses for gods, an important part of their purpose was to shelter those outside from what was thought to be inside. Myths explained them as having been ‘built as ordinary houses but at an extra-ordinary time, usually at the origin of the world as it is today’. They contained no carved images of divinities; indeed, they have sometimes been described as containing no artefacts at all.

How the peoples of the Egyptian Nile valley imagined their world before the later predynastic phases is largely lost to us. We should not assume that it resembled the later world of named gods often associated with places or that it drew forth distinctive behaviour at particular localities. That formalized picture is part of the runaway invention of Pharaonic culture which took place as the dynastic state came together, passing through a distinctive ‘intermediate’ phase during the Naqada culture as it did so. What we can do is to examine the evidence for early manifestations and try to identify its components and whether they arose as a defined group. The evidence is not only architectural. It extends to groups of mostly small objects to which the term ‘votive’ is generally given.

Communicating via objects

In the fortified town of Iken (modern Mirgissa) in Nubia a small shrine was created during the Eighteenth Dynasty to house a cult of the goddess Hathor, in her local

form 'Lady of Iken'. The cult was an Egyptian creation to serve the needs of the small local and probably predominantly Egyptian population. Hathor represented the kindly side of nature. At Mirgissa, an isolated desert location far from Egypt's homelands, she was a person to turn to for solace. It is one of a number of small shrines where the goddess Hathor was honoured and where people left small objects inside the shrine, in this case within a space so small that it would have been necessary to kneel or crouch down to reach the offering-stone which was set on the ground (although it was a step upwards in formality from the shrine at Gebel Zeit). Many of the objects were of a kind – beads, pendants, broken pieces of glass and faience – which, when found in other contexts, we would recognize only as part of the debris of ordinary living. They had not been made to be used in this way. They had become votives only when they were left inside the tiny shrine.

A characteristic of many of the pieces is a glossy turquoise colour, commonly used in making glass and faience. Whether through cause or effect we cannot tell, but Hathor's cult at the main source of turquoise in Sinai gave a name to her local form there, 'Lady of Turquoise'. Thus fragments of turquoise-coloured glass or faience (and, by further extension, objects of these materials in other colours) were deemed to be pleasing to her. Their shape was less important or of no importance at all. They acted as a special currency by means of which transactions were possible between humans and gods. Gratitude for deliverance was one reason. Although of a different form, a tiny stela from a shrine on a hillside at Asyut, for example, where the canine-formed god Wepwawet was honoured, expresses gratitude for safe deliverance from the attack of a crocodile. A few of the pieces at the Mirgissa shrine have the shape of a woman attached to a plaque which sometimes has the form of a bed. But one must be careful in thinking that one can guess the meaning. One spell in a papyrus collection to be recited over the figurine of a woman is for the alleviation of stomach ache. The process is made explicit. Once certain words have been spoken 'over a woman's statue of clay', then: 'As for anything he suffers from in [his] belly – the affliction will be transferred from him into the Isis-statue, until he is healed'. Since similar figurines are fairly common in houses of the period (the New Kingdom), the spell could actually have been used in the house without need of a shrine.

We are commonly attracted to small objects that can easily be handled or even held in the hand and which often have the shape of a person or animal. Their meaning need not be very specific and they can attract the possibility of communion, offering quiet

comfort. We should not take for granted that a particular shape used in the past had a meaning that we can recover or which was even defined in words. Shapes resonate in the mind, being variously pleasing or otherwise, or bringing associations from other experiences, none of them necessarily amenable to the codings of language. The fact of personal possession can be its most important trait. Leaving something of oneself at a place with a special atmosphere can be a significant act in itself, whether that something is a possession (a faience ring, for example) which a person can leave in a shrine or (as in the case of the Wadi Hammamat quarry) is a personal name carved on a rock. One can ask a question, is this an area of behaviour that had been expressed over the millennia in ways that archaeology does not pick up and only in the latter part of the Predynastic Period became more explicitly defined and permanently visible, as levels of craftsmanship, the supply of raw materials and the appearance of greater craft specialization rose as society became complex?

Some of the early sites, as well as places like the Gebel Zeit shelter of the New Kingdom and evidence from houses at Amarna, suggest that we should not be too strict or formal in how we envisage a shrine.

As illustrated in this chapter, concentrations of small objects, often representational, are one of the defining features of early shrines; they can be, in fact, the only defining feature. The practice raises the further question, was the act of marking a place with something of oneself the key to this behaviour, with the formalization of ideas about gods a secondary development? The variety of shapes of the objects in question suggests that personal preferences dictated the forms – inner projections of the individual's imagination (inevitably limited by shared experiences with the local group). These inner projections of the imagination might not yet have had sufficient names and linkages to form the kind of system of knowledge that developed in Pharaonic times and that we like to impose on the past.

What was offered to users by some of the places which archaeology signals as perhaps significant in this context was confinement, privacy, semi-darkness, a place where they could clasp small objects in the hand and – perhaps aided by closed eyes – drift into a state of reverie in which the mind escapes from the logic of the visible world to the conjurings of the imagination, typically seeking help and guidance or giving thanks for these in return. The experiences can work without it being necessary to have an explicit focus of attention – a statue or a two-dimensional depiction – although a personal

object held in the hand probably helps. By leaving it behind, something of the owner remained there, to join the accumulated promptings from previous visits and previous visitors. How careful we must be in drawing boundaries is illustrated by an Old Kingdom building at Elephantine, which seems to have been the residence of the town's governor or mayor, but at the same time was equipped in a way that marks it as a place of cult.

Early shrines

The first three examples – Elephantine, Tell Ibrahim Awad and Tell el-Farkha – are presented here in a decreasing order of the clarity which they bring to the subject. The fact that Tell el-Farkha seems to be earliest perhaps makes the lack of meaning a significant fact in itself.

Elephantine

This small town site on the southern tip of Elephantine Island was built directly over natural rounded granite boulders. Its development as a town, with a fortified annexe, occurred during the Early Dynastic Period. In 1972–3 a shrine serving this early town was discovered. It lay in an angle formed by the walls of the town and the fortress, amidst the boulders themselves. This setting has provided archaeology with a so far unique set of circumstances. At other temple sites, on flatter ground, the rebuilding and enlargement of temples in later periods inevitably did much damage, and sometimes wrought havoc, to the earliest shrines. Not so at Elephantine. The builders of later temples, in seeking to escape the space restrictions created by the boulders surrounding the early site, simply filled the site in, and then paved it over, so sealing the early shrine and its associated floors and artefacts. The resulting archaeological record gives us, for the first time, a fairly complete picture of what an early local shrine looked like.

Its history began as a corner at the back of a squarish natural niche between the boulders. It must have looked like a small cave. The qualities of enclosed spaces that emulate cavities within the earth – the term 'chthonic' is quite useful here – can have a strong effect on the imagination, though, as we shall see at other sites (especially Hierakonpolis and Coptos), there were other directions in which the attention could be drawn. The experience of a single unknown individual at a moment in the Predynastic Period must have led to a slowly growing recognition that this was a place of communication with a spirit world. In whatever ways its users communicated they left no marks on the actual rock faces, which seem to have remained in their natural state. The

space in front was, however, gradually enclosed, at first by two small brick rooms and then by further walls to create a more clearly defined courtyard (or a roofed area). The development took place within the Early Dynastic Period, although some of the pottery found is of predynastic date.

The basic form of the shrine – a niche in the rock served by modest brick shelters – was kept throughout the Old Kingdom, and apparently on until the time of the reunification of Egypt in the Eleventh Dynasty (c. 2040 BC), a period of six centuries. Over this time the principal change to the shrine's appearance was to create a more neatly defined space in front using thicker walls. In its centre stood a square pedestal, 0,95 x 1,10 m, constructed from courses of brick separated by layers of matting for extra strength. A wooden pole stood against each corner. As will be suggested in a later section of this chapter, this could have been a canopied podium (facing north) to support a portable divine image. The little complex as a whole was then protected by an outer corridor and second wall. Overall, we can identify on a tiny scale the journey of 'appearance' – from a hidden interior to a place of visible presence – around which the architecture of later temples and places was designed.

In the Eleventh Dynasty the shrine was enhanced, carved stone slabs being set into a renewed mudbrick structure, though the plan seems to have been a continuation of existing one. In turn this shrine was replaced at the beginning of the Twelfth Dynasty (reign of Senusret I) by another building largely made of finely decorated stone blocks. However, to judge from the extent of stone pavement (the loose blocks have been rebuilt in modern times nearby on the site), even the Twelfth Dynasty shrine kept to the same restricted limits as had developed during the Old Kingdom, although becoming a neat structure measuring c. 12 x 8 m. The increasing use of decorated stone blocks reflects a general trend in Egypt towards greater court-inspired patronage. In the Eighteenth Dynasty the original site exemplified the move towards greater formality and monumentalism at provincial sites, and it took on a very different aspect. The existing building was pulled down, and the ancient niche and court were filled with blocks of stone in order to build the level of the ground up to the top of the granite boulders. On this new higher and level platform, a larger stone temple was erected, in the reign of Tuthmosis III. The Mature Formal phase had arrived. Yet even at this time the builders tried to maintain contact with the original sacred ground that they had so thoroughly buried. The new sanctuary was sited over the old one, and direct communication was made by means

of a stone-lined shaft that descended through the foundations to the floor of the early sanctuary.

If the simplicity of the early shrine is striking, corresponding to the great age of pyramid building in the north, so also is the relative simplicity, even crudeness, of most of the hundreds of small representational objects recovered from the associated floor levels. Many were found scattered within them, but one particular concentration seems to have formed during the Fifth Dynasty. Most of the objects were made from faience (the shiny blue/green glazed synthetic material which was the ancient equivalent to modern plastic), but pottery, ivory, limestone and sandstone were used as well. They can be grouped as follows:

- 1 human figures: both adults and children, the most numerous group being children with fingers at their mouth; a unique figure is the lower part of a seated king, which bears a single hieroglyphic sign interpreted as reading the name of the First Dynasty King Djer (although from a Sixth Dynasty level);
- 2 baboons/apes, a few also with fingers to mouth;
- 3 a small number of animals and birds, the former including frogs, crocodiles, lion, pig, hippopotamus, cat and hedgehog;
- 4 oval faience plaques bearing at one end the head of an animal, apparently a hedgehog (41 examples of this curious design); there is a parallel from Tell Ibrahim Awad where the plaque has a clear boat shape;
- 5 faience tiles of the type otherwise used in wall inlays, many with an incised or painted sign on the back;
- 6 faience objects of various forms, mainly large beads, necklace spacers and model pots;
- 7 natural flint pebbles of curious shapes;
- 8 flint knives.

In addition to these groups a number of objects bore the names of Kings Pepi I and II of the Sixth Dynasty (c. 2265-2219 and 2212-2118 BC). Some of them, perhaps all, were in celebration of the first *Sed*-festival (jubilee) of these kings. One was a vase in the form of a squatting ape holding its young. The remainder were faience plaques (mostly

for Pepi I). The Sixth Dynasty provided also the only inscriptions found in position: two graffiti of King Merenra (c. 2219-2212 BC) and of King Pepi II scratched on one of the granite walls of the niche, the former commemorating a military campaign into Nubia.

This material comes from a series of stratified layers that range through all of the first six dynasties. Yet vertical position does not automatically assign a date of manufacture to an individual piece; it merely shows when it was discarded, and some pieces may have been old when finally buried in the floor of the shrine. The traditions involved clearly began in the Early Dynastic Period, and set a tone that lasted for a long time. The detailed study of the material piece by piece, however, shows that whilst the Early Dynastic Period is the date for the origination of the style and repertoire of forms, it is not necessarily the date for the manufacture of every piece. The tradition ran on through the Old Kingdom, and at the end the faience plaques bearing the names of Sixth Dynasty kings were being produced in the same simple way. A small group of craftsmen, perhaps attached to the shrine, must have met a demand for such objects, retaining forms and techniques over a long period of time, the entire first six dynasties in fact (the almost one thousand years between our conventional dates of 3085-2117 BC).

Another conspicuous feature of this group of objects, which applies also to similar groups from other sites (including Tell Ibrahim Awad, Tell el-Farkha and Abydos), is the absence of representations that can be associated with deities as defined and represented in the formal art which became increasingly pervasive as the Old Kingdom developed (although the Hierakonpolis group includes figurines of hawks, assumed to represent Horus). To judge from the text on a granite naos donated by Pepi I and reinscribed under Merenra (from the shrine area, although its original position is not known for sure), by the end of the Old Kingdom the site was held to be sacred to the goddess Satet, who later appears as one of a group of three Elephantine deities: Khnum, Satet and Anukis. Their forms were distinctive: Khnum was a ram, and the others were women with unusual headdresses. Yet nothing relating to these forms occurs amongst the votive material.

This varied (indeed, heterogeneous) range of material stands in contrast to the standardized forms of gods and goddesses that arose as court thinkers reduced a varied and fuzzily defined assemblage of imaginary beings present throughout the population into the 'pantheon' of gods and goddesses, each with a name and some distinguishing feature, a collective that shapes a good part of our perception of ancient Egypt. Just as how, in the built environment, self-organization pulls in one direction whilst imposed,

ordered layouts pull in the other, so in the world of knowledge, self-definition and myriad local spontaneous promptings can find themselves working separately from an academic format preferred by those whose role it is to maintain that format. Invention is the result. Yet transfer from one to the other could take place. The images of baboons and scorpions as objects of cult in court circles are examples.

The fact that we can work backwards in time at Elephantine from clearly identifiable temple remains to a natural feature urges us to label the original granite niche as the first shrine there. The small objects which had been left there at the beginning marked the visits of individuals who wished to leave something of themselves in a place which triggered inner contact with an imagined presence with whom perhaps transactions were possible. In time this developed into recognition of a named goddess (Satis) together with people whose job it was to guard, improve and administer the place, incorporated into the system of local administration.

Tell Ibrahim Awad

Tell Ibrahim Awad, located in the north-eastern delta, is the worn-down stump of an archaeological mound which preserves the remains of a provincial town whose name has been lost but whose beginnings extended back into the Predynastic Period. An excavation begun in 1988 exposed the deep foundations of a Middle Kingdom brick building at a level below that of the original floor and surrounding ground. As is characteristic of the Middle Kingdom, the walls are thick (up to 2.90 m) and enclose relatively small spaces. They define a rectangular building that seems to have stood within an enclosure wall. The Middle Kingdom layer seems not to survive over other parts of the site so it is not possible to judge to what extent, if any, this building fitted within a larger planned town of the period. The fact that a cemetery lay against one side does, however, point to the likelihood that it stood towards the edge of the town.

The excavators discerned, both in the fragmentary plan and in certain associated features, sufficient reason for identifying the building as a temple. The features were a bed of sand beneath the main walls, and, almost straddling the east-west axis, a rectangular sand-filled pit (c. 7 × 5.60 m) over and around which were numerous limestone chippings assumed to be from the destruction of a small structure built of limestone blocks. Deeper excavation then revealed walls from a far more modest building, on a different alignment, and with a far less formal plan. This, too, has been

interpreted as a temple or shrine, of the Old Kingdom. Within an oblong chamber (8×3 m) a partition wall defined a tiny space (2×1.5 m) that partially surrounded a low platform. A row of pottery offering-stands had stood along one wall.

Scattered within the surrounding soil, buried in pits and left within some of the rooms were objects that, collectively, resemble those Elephantine (as well as from other sites; see below). Numbering over 600, they include figures of humans and a variety of faience and ivory animals (largely carved from hippopotamus tusks), such as baboons (200 of them), crocodiles and hippopotamuses; also mace heads, gaming pieces, jewellery, faience wall tiles, natural stones in odd shapes and vessels deemed to be 'cultic'. Particularly striking are a hedgehog-shaped boat in pottery of a type known primarily from Elephantine, and models in faience of wood-and-matting shrines, buildings quite unlike the walled space in which they were found. The building and the objects, when taken together, have the potential to be a brick version of the Elephantine shrine, a cave-like place built on a plain (or did it occupy a mound which is no longer visible?). Because the settlement did not develop into a place of long-term patronage, expressed in part through carved stonework, we can give no name to a god or goddess honoured here.